

Kronika válek v Podorlicku

Války a boje v předhistorickém období

Kamenná zbraň pravěkého bojovníka

Válka a boj je jev starý jako lidstvo samo. Ne náhodou je jedním z prvních biblických příběhů příběh o Kainovi, který zabil svého bratra Abela. O boji a válkách mluví i nálezy, vztahující se k pravěkým dějinám lidstva. Nejstarší lidmi vyrobené nástroje mohly sloužit a sloužily nejen k lovu, ale i k boji mezi lidmi navzájem. Ostatně nezřídka je v šerém dávnověku doložen dokonce kanibalismus, tedy jev, který je z hlediska dnešní morálky jednoznačně odsouzeníhodný.

Pravěký člověk se však na tento problém díval poněkud jinak. Vedle kanibalismu, který zachraňoval člověka před smrtí hladem existoval zřejmě i kanibalismus rituální, při kterém měly přejít na kanibala vlastnosti jeho oběti, zejména

pak fyzická síla, která byla v dřívějších společnostech hodnotou zvláště ceněnou.

Pravěké zbraně byly jednoduché. Mezi ty nejstarší patří zřejmě obyčejný silný klacek nebo kámen, sebraný ze země a hozený proti nepříteli. Později byly k boji mezi lidmi využívány i zbraně určené původně k lovu zvířat. Ale kdo ví, možná, že k víceúčelovému využití zbraní docházelo již od samého počátku od jejich vynalezení. Do této kategorie patří například sekeromlaty, luk a šípy, oštěpy, kladiva, sekerky apod. Nálezy takovýchto artefaktů známe i z našeho kraje.

Člověk pozdějších období pravěké éry lidstva, kromě toho, že jeho zbraně byly stále dokonalejší a účinnější, se již dokázal také účinně proti útokům bránit. Důkazem toho je i pravěké hradiště, které si na vrchu Chlum u Dobrušky postavili lidé kultury lužické v době bronzové.

Války a boje o kořist, o lovecké území, či o pouhé fyzické přežití, byly trvalou součástí života pravěkých lidí. Až teprve s postupujícím rozvojem společnosti dochází k rozvoji výroby a obchodu, který pro svůj úspěch vyžaduje spíše podmínky pokojného soužití, než boje. S neolitickou revolucí v zemědělství, kdy se člověk orientuje místo na lovecký a sběračský způsob obživy spíše na produktivní zemědělství, představované pěstováním rostlin a chovem zvířat, dochází i ke změnám v oblasti válčení.

Ne že by války přestaly, k takové moudrosti nedospělo lidstvo ostatně za celou dobu své existence, zajatci však nejsou již zabíjeni jako dříve, ale jejich pracovní síla je využívána v zemědělské výrobě. Tak se postupně mění i společenské vztahy, které se stávají složitější a společnost sama je členitější a strukturovanější, čímž zpětně zase vytváří předpoklady svého dalšího vývoje.

Středověk

Pozůstatky středověkého hradu na Cháborách

Způsob boje muže proti muži přetrval v podstatě až do středověku. Přestože o místních šarvátkách a bojích nezůstaly žádné písemné záznamy, můžeme oprávněně předpokládat, že tvořily součást dějin i v našem kraji. Je charakteristické pro dějiny, že první písemný záznam o kraji pod Orlickými horami se týká válečné události. Jde o tažení knížete Vratislava do Polska v roce 1068, při němž se na Dobeníně odehrála dramatická volba biskupa. Kronikář Kosmas se v této souvislosti zmínil i o hradu Opočno a zanechal tak nejstarší zprávu o existenci lidského sídla u nás. Bohužel, ve spojení s válkou.

14. století bylo až do stabilizace panovnické moci Karla IV. obdobím dosti rozháraným. Šlechta, ať drobná či větší, se cítila být na svém území neomezeným pánem a vzpírala se i proti královskému majestátu. Neváhala se přitom uchýlit až k lapkovským metodám. Karel systematicky začal upevňovat své postavení v království, mimo jiné právě tím, že tyto místní samovládce usměrňoval do patřičných mezí. Boje probíhaly i pod Orlickými horami, jak dosvědčuje sám Karel ve svém životopisu.

Hrady

Hrady v našich zemích jsou spojeny s historickým obdobím, kterému říkáme poněkud nepřesně středověk. Plnily několikery účel. Jednak sloužily jako sídlo feudálních pánů, dále měly význam pro obranu okolního území (ale i celé české země) a konečně tvořily páteř organizace utvářejícího se středověkého státu, tzv. hradskou soustavu.

Hradská soustava, hradské zřízení, hradská správa; tak se nazýval správní systém českého státu od 10. do 12. století. Země byla rozdělena na hradské okrsky (v Čechách asi dvacet, na Moravě osm), v jejichž čele stáli knížecí úředníci (comes, kastelán, villicus). V rámci hradských okrsků se vykonávala vojenská, politická, soudní a hospodářská správa. Středisky okrsků se stala především významná přemyslovská hradiště, kde byla provozována řemeslná výroba, kam plynuly naturální dárky a platy z okolních vsí. Počátky hradské soustavy v Čechách se objevují za knížete Boleslava I., na Moravě je její zavedení spojeno s vládou Břetislava I. Na hradech sídlil rovněž církevní správce (arcikněz). Od 13. století je hradská soustava nahrazena krajským zřízením, ale svoje funkce začaly hrady ztrácet až od století patnáctého.

Na Dobrušsku byly středověké hrady budovány především v souvislosti s kolonizací Orlických hor. Patřily mezi ně Chábory, Dobřany a Hluky na Zlatém potoce, na sousední řece Bělé pak Skuhrov, Nový Hrad a Hlodný. Toto byly hrady panské. Zvláštní postavení měl královský hrad Opočno. Později byl postaven ještě hrad Frimburk u Nového Hrádku. K opevněným místům patřily i strážnice a tvrze.

Sloužily jako hlásná místa pro hrady. Blízko u Dobrušky to byl srub Zmrhalovice nad Mělčany, připomínaný k roku 1455. Podívejme se na jednotlivé hrady vybudované nad Zlatým potokem poněkud blíže.

Předně zjistíme, že šlo v podstatě o stavební díla nikterak veliká. Zdejší hrady patří k hradům tzv. donjonového typu. Jednalo se tedy o stavby, jejichž nejdůležitější součástí a stavební dominantou byla obranná věž, ve francouzštině zvaná donjon. Později k ní přibyl ještě hradní palác a pochopitelně hradby, které celý hradní prostor obklopovaly. Podorlické hrady byly stavby výšinné, což odpovídalo charakteru zdejší krajiny, v níž se právě vysoké strmé kopce daly nejlépe bránit a strategicky ovládaly okolí, včetně kolem nich procházejících zemských stezek, důležitých obchodních i vojenských spojnic.

Který z těchto hradů je nejstarší, je velmi obtížné stanovit, protože nemáme dostatek podkladů z archeologických průzkumů, ani dokladů písemných. Bezpochyby však nejvýznamnějším hradem této části Podorlicka bylo Opočno jakožto hrad knížecí, respektive královský. První písemná zpráva o něm pochází z Kosmovy kroniky, kde je zmiňován v souvislosti s volbou biskupa na Dobeníně v roce 1068. Hrad stál na okraji pohraničního středověkého pralesa u vedlejší větve Kladsko-polské zemské stezky. Mezi odborníky není jednoznačně situován do místa pozdějšího zámku, uvažuje se někdy i o možnosti, že původní hrad Opočno stával v dnešní oboře. Ale ani v místě, zvaném Hradiště v Oboře, nebyl dosud proveden potřebný archeologický výzkum, který by existenci původního opočenského knížecího hradu (nebo spíše hradiště) potvrdil či vyvrátil. Každopádně již v dobách, kdy Opočno vlastnil rod pánů z Dobrušky, tedy ve 13. a 14. století, stojí hrad v místech dnešního zámku. Opočenský hrad za husitských válek v roce 1425 dobyli a pobořili východočeští sirotci, protože na něm sídlil jeden z jejich největších nepřátel, Jan Městecký z Opočna. Poslední třetina 15. století přinesla znovuoobnovení opočenského hradu do pozdně gotické podoby. Definitivní zánik hradu znamenala jeho přestavba na pohodlné zámecké sídlo, započatá Trčky z Lípy a dokončená jejich nástupci Colloredy.

Jednou z dosud nevyřešených historických záhad je existence (či neexistence) hradu v Dobrušce. Z nejstarší dochované dobušské listiny (1320) lze usuzovat, že již tehdy šlo o plně rozvinuté sídlo se všemi městskými atributy. Původní název Leštno (či Leštná) byl již před uvedeným datem nahrazen jménem Dobruška, převzatým od držitelů města. O hradu se však ani v této, ani v žádné z pozdějších listin nemluví. Jediné, co by opravňovalo předpokládat jeho existenci, je termín *consives*, tedy spoluměšťané, použitý panem Mutinou ve zmíněném dokumentu. Lze jej vykládat jako vyjádření spoluzítí v jedné lokalitě.

Na druhé straně se ale existence hradu na území města nedá prokázat žádným hmotným dokladem. Jediné, co by ukazovalo na to, že zde nějaké opevněné feudální sídlo bylo, jsou staré pomístní názvy Hradčany a Na Baště na levém břehu potoka Brtvy. I nadále však čeká otázka, zda v Dobrušce hrad nebo hradiště stálo, na odpověď příštích generací.

Na ostrohu nad Zlatým potokem a jeho přítokem, potokem Studáneckým, v místech, kde dnes najdeme areál zdraví, se ve středověku vypínal cháborský hrad. I sem kladou někteří badatelé sídlo rodu pánů z Dobrušky, ale stejně jako v Dobrušce samotné nelze tento názor ani potvrdit, ani vyvrátit. V případě hradu na Cháborách stojíme před stejně těžkou otázkou, protože informací je až nepříjemně málo. Jisté je jen to, že zde nepochybně hrad stál. První písemná zmínka o jeho existenci pochází až z roku 1540, připomíná již však jen louku pod pustým hradem. Dá se předpokládat, že hrad na Cháborách byl jedním z kolonizačních hradů, které na Zlatém potoce vybudovali páni z Dobrušky. V polovině 19. století byl na místě pozůstatků hradu otevřen lom, který do roku 1934, kdy se zde přestal lámat kámen, zničil převážnou část hradních zbytků. Přesto však je dosud v terénu patrná část hradního příkopu a valu. Ve třicátých letech minulého století zde byl proveden archeologický výzkum a hradní lokalita začala být chráněna proti další devastaci.

Jeden z největších středověkých hradů v našem kraji stával nedaleko vesnice Dobřany, za dnešním autokrosovým závodištem, nad soutokem Dobřanského a Zlatého potoka. Zřejmě i tento hrad byl založen pány z Dobrušky jako součást

jejich kolonizačního úsilí. Mohl být i jedním z nejdůležitějších kolonizačních center v těsném podhůří Orlických hor. Dobřanský hrad také kontroloval jednu z přístupových komunikací, sledující údolí Zlatého potoka. Velikost hradního areálu vedla některé badatele k názoru, že zde mohla existovat i malá komunita, zabývající se rýžováním zlata ze Zlatého potoka. Tato teorie zároveň vysvětluje původ názvu vodního toku jako místa, kde se dobývalo zlato. Hrad neplnil svou úlohu zřejmě příliš dlouho, jako jedno ze sídel byl pány z Dobrušky opuštěn pravděpodobně již ve druhé polovině 14. století.

Jepičí život měl zřejmě i hrad u nedaleké osady Hluky, dnes části vesnice Kounova. Byl postaven na ostrohu nad soutokem Hluckého a Bažinského potoka a tak mistrně využíval přírodních skalních útvarů, že někteří autoři dokonce soudí, že nejde o stavbu lidskou, ale o výtvar přírodních sil. Tento názor podporuje i skutečnost, že o hradu chybějí jakékoliv historické zprávy. Současné bádání se přiklání k tomu, že hrad mohl vzniknout jako strážní místo, souvisící s kolonizačním úsilím kláštera svatopolského, někdy na přelomu 13. a 14. století. Pokud byl vůbec dostavěn, neměl hrad dlouhého trvání a brzy zanikl, zřejmě proto, že ztratil svůj původní účel.

Hrady na Zlatém potoce jsou nejenom jedněmi z nejstarších hmotných dokladů osídlení tohoto kraje, ale zároveň jsou s procesem osídlování neoddělitelně spojeny. Byly to právě tyto hrady, jež zajišťovaly bezpečnost nových osadníků, kteří si za velmi těžkých podmínek podmaňovali tento kousek kraje pod Orlickými horami a přizpůsobovali jej potřebám člověka. Když byl účel, pro nějž hradní stavby vznikly, naplněn, zanechal je člověk osudu. Opuštěné hrady pozvolna chátraly a rozpadaly se. Dnes z nich zbývají většinou jen nepatrné pozůstatky v terénu, u nichž jen zkušené oko odborníka dokáže rozpoznat, kde stavby stály a podle zachovalejších usoudit, jak vypadaly. Je však dobré vědět, že zde byly. Těm, kteří hledají poučení, dovedou vyprávět o nejstarších dějinách našeho kraje, na nichž se tak důležitou měrou podílely.

Osídlení

V polovině 14. století vrcholila a zároveň se pozvolna uzavírala etapa středověkého osídlování našeho kraje. Osídlovací vlny, organizované z pověření panovníka šlechtickými rody (ale nejen jimi, ale také církví, respektive církevními řády jako například cisterciáky z kláštera Svaté Pole, který stával v letech 1157 – 1420 v místech dnešní vesnice Klášter nad Dědinou), postupovaly od jihozápadu k severovýchodu, od úrodnějších oblastí k místům méně úrodným, od mírnějšího k drsnějšímu místnímu podnebí. Důležitou roli při osídlování kraje pod Orlickými horami hrály zejména vodní toky. Noví osadníci zakládali svá sídla postupně proti proudu nejvýznačnějších vodních toků, stékajících z hřebenů hor.

Tak vznikla nejprve města a vesnice na obou větvích řeky Orlice, další sídliště vyrůstala proti proudu řek Kněžné, Bělé, Zlatého potoka, či severněji Metuje. Jádrem jednotlivých osídlovacích akcí bylo zpravidla sídlo městského (nebo městu se blížícího) charakteru, které tvořilo hospodářské centrum osídlované oblasti. Správní centrum pak představovalo sídlo příslušného šlechtického rodu - hrad.

Ovšem ne všechny představy kolonizátorů se vyplnily. Například osady Kounov a Městec nad Dědinou, které byly původně vysazeny jako městečka, zůstaly jen vesnicemi.

Vesnice a jejich stavby byly jiné, než na jaké jsme zvyklí. Vesnice, jak si ji dnes obvykle představujeme, je až dílem 18. a zejména 19. století. Vesnice středověká by naše ideály venkovského života podstatně pozměnila. Chceme-li mít alespoň částečnou představu, jak takový středověký venkov vypadal, můžeme navštívit středisko experimentální archeologie a jeho vesničku Villa Nova nedaleko Uhřínova pod Deštnou.

Základní stavební materiál byl ten, který byl v místě nejběžněji dostupný, tedy především dřevo a hlína, případně kameny. Aby v domě bylo alespoň trochu snesitelně i v dlouhém zimním období, zapouštěla se stavba do země. V těchto tzv. polozemnicích se topilo otevřeným ohněm, kouř stoupal vzhůru, přičemž se při zemi držela vrstva, v níž bylo

teplo, ale která byla zároveň natolik bez štiplavého kouře, že se v ní dalo alespoň trochu přijatelně dýchat. Základní konstrukce stavby byla zhotovena z trámů, stěny pak z proutí omazaného hlínou, utěšňující otvory, jimiž by do stavení mohl vnikat chlad. Střešní krytinu tvořily došky, pro jejichž výrobu se používala sláma nebo také rákos. Taková stavba pochopitelně nevydržela věčnost, ale pro relativní nenáročnost mohla být po určité době obnovována, nebo znovu postavena. V uhřínovském skanzenu si dobrovolníci vyzkoušeli na vlastní kůži, jak se v takové chalupě žije v zimním období. V každém případě byli naši předkové mnohem méně nároční na komfort spojený s bydlením, než tomu je dnes.

Lapkové a loupežníci v Podorlicku

Lapkovství bylo výlučným produktem středověku, feudální neukázněnosti, šlechtické pýchy a někdy i odboje proti panovníkovi za utrpěnou skutečnou nebo spíš častěji domnělou křivdu. Středověký vladař byl pro většinu tehdejší vyšší šlechty jen „primus inter pares“ – tedy prvním mezi sobě rovnými. Nižší šlechta, tj. zemané a rytíři, majetkově mnohdy nedosahující úrovně bohatých sedláků, byla nadměrně pyšná na svůj erb a na svoji šlechtickou čest, což neváhali bránit zejména proti mohovitějším sousedům a městům i se zbraní v ruce. Odboj byl pak především vyjádřen útokem na majetek, a tak rozdíl mezi lapkou a lupičem spočíval jen v urozenosti prvních.

S mnohými z dopadených neurozených loupežníků mělo co do činění i dobrušské hrdelní právo. Tečku za jejich bednými životy pak obvykle učinil kat na dobrušské šibenici ve Valských Dolech.

Loupežení šlechtických odbojníků s přepady kupeckých karavan se velmi citelně dotýkalo panovnických příjmů, zejména tržní daně tzv. ungeltu, kterou v roce 1336 zatížil král Jan Lucemburský všechna tržní města i městečka, mezi nimi i

Dobrušku. V nejistých dobách kupci totiž nejezdili a panovníkovy tržní příjmy povážlivě poklesly.

Zde si připomeneme osudy několika těchto šlechtických loupežných odbojníků, jejichž původním posláním měla být naopak ochrana zemské hranice, upevňování vnitřního míru, spolu s poskytováním bezpečného průvodu kupeckým karavanám přes Orlické hory.

Mikuláš z Potštejna z rodu Drslaviců a příbuzný pánů z Dobrušky je prvně připomínán k roku 1311. Tehdy byl za zmatků krátké a chaotické vlády krále Jindřicha Korutanského ve sporech pánů s pražskými měšťany zabit Procek z Potštejna, politický protivník bývalého krále Jindřicha, za něhož vládly v zemi hrůzné poměry. Tzv. Zbraslavská kronika hodnotí toto údobí velmi negativně: „... *Vládne násilnost, panuje nespravedlnost, soud a spravedlnost jsou vyhnány z vlasti... Libovůle je všem zákonem, přibývá loupeží... úpí každá krajina, protože se rozmnožilo zlo v Českém království...*“

Mikuláš, Prockův syn, zavraždil ze msty na oplátku bohatého a vlivného německého pražského měšťana Peregrina Puše. Nový král Jan Lucemburský, snad aby ukázal, že panskou svévoli trpět nebude, nechal Mikuláše roku 1312 uvěznit a potupně pokutovat. Za nových bojů o českou korunu mezi Janem Lucemburským a vévodou rakouským Filipem Sličným se Mikuláš z Potštejna roku 1317 připojil k protivníkům krále Jana Lucemburského. Mikuláš mstil domnělou křivdu napadáním statků králových stoupenců, zneklidňoval širé okolí a přepadal německé kupecké karavany.

Zemi tehdy spravoval za stále nepřítomného krále Jana jeho syn, moravský markrabě Karel, pozdější římský císař a český král Karel IV. Ten roku 1338 vytáhl proti odbojnému Mikuláši, dobyl a pobořil jeho hrad Choceň a řadu dalších tvrzí. Mikuláš se sice královské moci pokořil, ale vzápětí své výboje obnovil. V nové vojenské výpravě roku 1339 Karel po devítinedělním obléhání Potštejn dobyl a hrad pobořil.

Mikuláš zahynul pod troskami podkované věže. Statky zabavila královská komora, ale po dvou letech z nich rodině vrátila Kostelec nad Orlicí, Vamberk a Žamberk.

Jan ze Smojna a na Žampachu, zvaný Pancíř, byl dalším z těchto násilníků. Dřívější úspěšný voják začal rovněž přepadat kupecké karavany a v okolí páchat i jiné loupežné přepady a zajížděl i do vzdálenějších oblastí. Přítrž jeho řádění učinil rovněž až Karel IV., který roku 1355 hrad Žampach oblehl a dobyl. Jan ze Smojna byl popraven.

Jan Kolda ze Žampachu a na Černíkovcích byl od samého počátku husitského hnutí stoupencem tábořského radikálního křídla. Jako hejtman polních vojsk bojoval snad ve všech větších bitvách, také u Lipan.

Po porážce táboritů spolu s Janem Roháčem z Dubé zaujal tvrdý odpor proti králi Zikmundovi a jeho zeti Albrechtu Rakouskému. Byl vojákem, který již v míru žít nedovedl.

Dne 29. 9. 1437 se nenadálým útokem zmocnil Náchoda, který patřil pánům z Kunštátu a Poděbrad. V roce 1440 se pokusil i o dobytí Prahy. Zde byl však odražen.

Téhož roku přešly Černíkovice a Náchod do držení Koldova syna Jana mladšího, bakaláře pražské univerzity. Ten přestoupil z vypočítavosti ke katolicizmu a pokračoval v bojích proti zemskému správci Jiřímu z Poděbrad.

Při tažení královských vojsk proti odbojníkovi byla v červnu 1450 v Dobrušce rozložena zemská hotovost kraje Hradeckého pod velením hejtmana Dětricha z Miletínka. V dubnu a květnu 1457 opět Dobruškou a okolím procházela vojska Jiřího z Poděbrad na tažení proti Náchodu, Černíkovcům a hradu Rychmberku (Liberku), které měl Jan Kolda obsazeny. Tomu se po porážce podařilo uprchnout a jeho stopy mizí v Polsku.

Dalším z těchto smutně proslulých lapků se stal *Petr Svojsze ze Zahrádky*, rovněž bývalý husitský hejtman a stoupenec Jana Koldy ml. ze Žampachu, který se v roce 1450 zmocnil i hradu Opočna. Tento urozený loupežník byl však ještě téhož

roku z Opočna vytlačen. Ale v roce 1457 však náhlým přepadem dobyl bolehošťské tvrze Na Turyni a učinil z ní základnu lupičských výbojů. Ale ještě téhož roku byla tvrz na příkaz zemského správce Jiřího z Poděbrad dobyta a zbořena. Snad zde našel smrt i urozený loupežník.

Během své pozdější vlády jako král český vymýtil Jiří z Poděbrad lapkovství docela. Loupežníci se sice v horách časem i dále objevovali, ale pro město Dobrušku, obehnanou kamennými hradbami, nebyli už žádnou velkou hrozbou.

Nebezpečí lupičských tlup se ale vždy oživilo s novými válkami, zejména ve válce třicetileté. Tehdy loupili nejen vojáci obou válečných stran, jejich velitelé požadovali výpalné a prováděli drsné rekvizice potravin, ale za vojskem se navíc táhly shluky drancujících zběhů, tzv. marodérů.

Hlasy doby

Dobytí hradu Potštejna

Odtud jsem táhl obléhat hrad Potštejn, poněvadž povstal proti mně i králi českému a protože z něho bylo pácháno mnoho loupeží. A ačkoliv byl považován za nedobytný, přece jsem ho v devíti týdnech dobyl a věž s pánem, majetníkem hradu, jsem strhl k zemi a také hradby i všechen hrad jsem srovnal se zemí.

(Karel IV. – vlastní životopis)

Lapkové

Mnohem dříve, než byla založena obec Neratov, v době přestíhání práva ve středověku, když ještě celé hory byly pokryty lesem, vedla již cesta z Rychnova kolem hradu Richenberk nebo Rehberg (Liberk) přes Javornici (tzv. Vlčinec) u Klausy nedaleko Pěčína přes Rokytnici horskými lesy a tzv. Buschecke přes dnešní ves Neratov do Lichtenwalde a hradu na Verlohnerwasser a Quartě na Habelschwertu (Bystrice Kladská). Je to dnešní cesta, která vede z Ottendorfu (Hadinec). Po této cestě přišlo v roce 1318 také pět obávaných loupeživých rytířů z hradu Liberka po zničení Rokytnice a Pěčína sem k Orlici, chytili a vzali zde šest rukojmích, zapálili

dva selské dvory v Seitendorfu, dobyli hrad Schnellenstein, zapálili jej a odvedli hraběnkou Glaubitzovou do zajetí na hrad Liberk.

(Alligerova kronika Neratova, str. 299)

Hrad Opočno

„A tak se většina vojska přidala k oněm třem pánům a položili se táborem u hradu Opočna a pod ním. A protože jiná část bojovníků již předtím odešla do hvozdu, kníže, cíť se jaksí opuštěn a nedosti bezpečen před útokem bratří, dal se na útěk co nejrychlejší, ze strachu, aby oni se nezmocnili dříve hradu pražského nebo Vyšehradu.“

(Kosmova kronika – první písemná zpráva o opočenském hradu)

Husitské války

Gotický kostel v Králově Lhotě

Husitská revoluce přinesla válečný stav pro celou zemi. Válčilo se i u nás. Roku 1421 Žižka spálil mnoho vsí okolo Opočna a roku 1422 oblehl kníže Zikmund Korybutovič opočenský hrad, ale nedobyl jej. Významnou roli sehrál v této době opočenský pán Jan Městecký, poslední z rodu pánů z Dobrušky. Patřil k velkým odpůrcům husitů (což mu však nevadilo, aby se v době, kdy se dočasně z donucení přidal na jejich stranu, nezúčastnil vyloupení opatovického kláštera) až do své smrti počátkem třicátých let 15. století. Boje probíhaly přímo u Opočna, a to dokonce několikrát. V roce 1425 husité opočenský hrad dobyli a rozbořili. Dobyli a rozbořili i hrad

Frimburk u Nové Hrádku. Tažení vojsk se nepochybně dotkla i okolních měst a vesnic, na jejichž úkor se bojovníci živili.

Husitské boje doznávaly ještě ve druhé polovině 15. století. Radikální křídlo se odmítalo podřídit ujednáním, směřujícím k obnově mírového stavu v zemi, odmítalo v podstatě jakékoli kompromisy, které však byly v zájmu skončení bojů nezbytné. K těmto bojovníkům patřil také Jan Kolda ze Žampachu, který měl v Orlických horách několik svých hradů, poskytujících mu opěrnou základnu.

Centrem Koldovy državy byl silně opevněný hrad královského významu Náchod. V Podorlicku obsadil Kolda hrad Liberk (Rychmberk). Dále mu patřila rodná tvrz Černíkovice u Solnice. Některé lokality měly velký význam strategický i fortifikační (Náchod, Homole, Česká Skalice), některé čistě fortifikační (Rychmberk, Černíkovice). Kolda byl nakonec jako zemský škůdce poražen a vytlačen ze země.

Hlasy doby

Boj o Otmuchov

Téhož roku 1430 kolem svátku sv. Bartoloměje /24. srpen/ zamířili týž kněz Prokop, Jakub Kroměšín a pan Jan z Opočna se svými svrchuřečenými spolčenci do Slezska, zmocnili se pomocí děl a vyjednávání hradu a města Otmuchova, patřícího biskupovi vratislavskému, a v řečeném kraji způsobili velkou škodu.

(Kronika Bartoška z Drahoníc)

Boje ve Slezsku 1428

Pak se léta Páně 1428 obrátili do Slezska a položili se táborem u města Nisy. V tomto městě byl však pan Půta z Častolovic s lidmi tamního biskupa. Proti husitům vyšli nějací lidé z předměstí a vesničané, kteří se seběhli. Proti nim postoupila husitská vojska s vozy, se svými zbraněmi a děly a zahájila boj. Konečně přišli na předměstí ti, kdo vyšli z města. Husité tam pobili několik tisíc lidí obojího pohlaví, předměstí

vypálili a kdyby jim nebyl statečně bránil pan Půta z Častolovic se svými lidmi a svými spojenci, byli by se zmocnili i města samého.

(Kronika Bartoška z Drahonice)

Dobývání hradu Lichtemburka

Téhož roku ve čtvrtek a v pátek po sv. Jakubu /29. – 30. července 1428/ oblehli sirotci, mezi nimiž byl jakýsi hejtman z Královic, měšťané a kněz Prokop řečený Holý nebo menší Prokop, hrad Lichtenburk, rozbili tam tábor, postavili kolem bašty čili opevnění a ohrady a jen tam leželi, nepoužívající velkých děl ani praků. Ten hrad měl tenkrát v držení urozený pán Jan z Opočna a v hradu tehdy byl jakýsi hejtman s jinými prý třemi sty členů posádky.

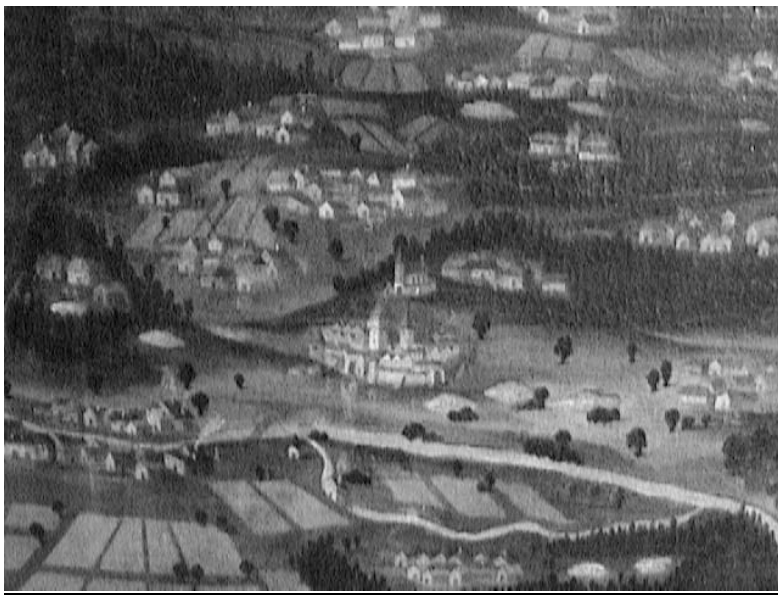
(Kronika Bartoška z Drahonice)

Obléhání Opočna

V té době přijel jako rytíř jeden kníže a s ním na čtyři tisíce jezdců. A Praha ho přijala. A Žižka mu říkal „synu“ a kníže Žižkovi „otče“. V té době oblehli pražané Karlštejn. A ten kníže oblehl Opočno, ale nedobyli jej.

(Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi)

Třicetiletá válka

*Tzv. Prospekt opočenského panství s vyobrazením
Dobrušky a okolí*

Válka česká

Postupné přiosťřování politické situace přerostlo na konci druhého desetiletí 17. století v otevřený ozbrojený konflikt, který po třicet sužoval celou Evropu. Nejvíce postiženým územím byl však její střed, tedy země Koruny České. I když hlavní boje první fáze třicetileté války se Podorlicka v podstatě nedotkly, ve svých důsledcích přinesly velké útrapy i pro zdejší obyvatele.

Třicetiletá válka byla jednou z nejrozsáhlejších a nejhrůznějších událostí v dějinách nejen naší země. Svými důsledky doslova otřásla celou tehdejší Evropou. A jednou ze

zemí, které byly válkou nejvíce poničeny, byly právě Čechy, a jedním z národů, které jí byly nejvíce fyzicky, morálně i kulturně zdecimovány, byl národ český.

Historiografie dělí třicetiletou válku do pěti základních období. Prvním z nich byla válka česká. Její počátek byl vlastně vyvrcholením konfliktu mezi českými protestantskými stavy a vládnoucími Habsburky. Přes císařský zákaz se 21. května 1618 sešel v Praze stavovský sněm, aby projednal společný postup proti katolické dvorní straně. Den nato byl vynesena rozsudek smrti nad místodržícími Slavatou a Martinicem za porušení Majestátu Rudolfa II. a známou tzv. druhou pražskou defenestrací učiněn pokus rozsudek vykonat. Tímto činem vlastně začal otevřený ozbrojený konflikt mezi českými stavy a císařem Matyášem.

Stavové zvolili vládu třiceti direktorů za předsednictví Václava Viléma z Roupova a začali se připravovat k boji. Mezinárodní podpory se jim dostalo od savojského vévody Karla Emanuela, falckého kurfiřta Fridricha, z Nizozemí a od sedmihradského knížete Gábora Bethlena. Byla vyhlášena zemská hotovost a začalo se s verbováním vojska.

První vojenskou akcí bylo obsazení Českého Krumlova, který se společně s Budějovicemi a Plzní postavil proti odboji. V další fázi se stavovským vojskům podařilo dobýt částečných úspěchů a získat převahu. Pokusili se o smírné řešení konfliktu jednáním, které bylo zahájeno 20. ledna 1619 v Chebu.

Po smrti císaře Matyáše (20. března 1619) nastoupil na trůn Ferdinand II., čímž veškeré možnosti na uzavření míru padly.

I v dalším průběhu války byla iniciativa a úspěchy na straně českých stavů, kteří 26. srpna 1619 zvolili českým králem Fridricha Falckého, přičemž počítali s účinnou podporou ze strany jeho tchána – krále anglického.

V posledních měsících roku 1619 se však karta válečné štěstěny začala obracet. Stavům se pro vlastní

sobeckost nedostávalo prostředků na výplatu vojenského žoldu a postupně od nich odpadávali i jejich spojenci. Naopak, Ferdinand II. našel pomoc ve Španělsku, v Polsku, u papeže a na dalších místech. V roce 1620 se definitivně chopila iniciativy císařská vojska, která své vítězné tažení zakončila 8. listopadu v bitvě na Bílé Hoře u Prahy. Po bělohorské porážce uprchl ze země „zimní král“ Fridrich Falcký a čeští stavové na další ozbrojený odboj rezignovali. Jejich 27 vůdců bylo 21. června 1621 na Staroměstském náměstí popraveno, majetek účastníků odboje byl zkonfiskován a podstatná část z nich odešla do emigrace.

Tehdejší feudální páni města Dobrušky, hrabata Trčkové z Lípy, byli jedněmi z nejmodernějších pozemkových magnátů Českého království a od roku 1495 též držiteli opočenského panství. Návodem své manželky Marie Magdalény rozené z Lobkovic se Jan Rudolf Trčka z Lípy sice k povstání připojil, jenomže krajně opatrnicky, až mu to stavové vyčítali. Po porážce povstání byl sice králem držen v domácím vězení, ale brzy byl zbaven všeho obvinění. Marie Magdaléna však v lednu 1621 půjčila císaři Ferdinandu II. vysokou částku 24.000 kop gr. Obdržela za to císařské privilegium, že smí zůstat nekatoličkou. Jan Rudolf se synem Adamem Erdmanem od kališníků konvertovali ke katolictví. Adam Erdman, který byl od roku 1627 švagrem císařského vojevůdce Albrechta z Valdštejna a arcibiskupa Harracha, sloužil ve valdštejnském vojsku, později dokonce jako polní maršál.

Marie Magdaléna Trčková začala od roku 1630 horečně skupovávat konfiskované statky, donedávna majetek svých souvěrců – a zároveň spolu s Valdštejnem navázala spojení s emigranty a konspirovala proti císaři.

Trčkům měla zrada Habsburků vynést nejprve hrabství Kladské, pak markrabství Moravské. Nakonec se měl Adam Erdman po těžce nemocném a bezdětném vévodovi z Valdštejna stát kandidátem české královské koruny. Všechno

však skončilo 25. února 1634 chebskou justifikací Valdštejna a jeho nejbližších.

Další etapy třicetileté války

Druhým obdobím třicetileté války byla válka falcká, ohraničená léty 1621 a 1624. Řada válečných akcí probíhala i na našem území a jejich nejtěžší důsledky nesli především poddaní. V této fázi byl z politického rozhodování v Evropě definitivně odstraněn Fridrich Falcký.

Další, v pořadí již třetí periodou třicetileté války byla válka dánská, probíhající v letech 1625 – 1630. V čele protihabsburské koalice stanul dánský král Kristián IV., takže Ferdinand II., který se ocitl v tíživé situaci, přijal nabídku Albrechta z Valdštejna, jemuž svěřil velení svých armád. Dánská vojska dosáhla sice dílčích úspěchů, obsadila dokonce podstatnou část Moravy, ale nakonec byla Valdštejnem poražena. Ten se však svou ziskuchtivostí a hrabivou politikou dostal do sporu s císařem a byl velení zbaven.

Předposlední válečné období, označované jako válka švédská, trvalo od roku 1630 do roku 1635. 6. července 1630 se ve Stralsundu a Wohlgastu vylodila švédská armáda pod velením krále Gustava Adolfa. V jejích řadách bojovali i čeští emigranti v čele s Janem z Bubna a Jindřichem Matyášem Thurnem. Koaliční vojska obsadila velkou část Čech, včetně např. Hradce Králové a celého našeho kraje, ba dokonce i Prahu. Habsburskou armádu stíhal jeden neúspěch za druhým.

Pro poddané však příchod protihabsburských vojsk nepředstavoval žádnou úlevu, naopak, vydržování ohromného počtu vojáků mělo za následek další drancování a pustošení již beztak zničené země a jejích obyvatel. V metodách, používaných vůči civilnímu obyvatelstvu, se válčící strany vůbec nelišily.

Do čela císařských vojsk byl 15. prosince 1631 opět povolán Albrecht z Valdštejna. Ten sice v průběhu dalších bojů dosáhl podstatných vojenských úspěchů, ale v tajných

jednáních začal prosazovat své vlastní politické ambice, které směřovaly značně vysoko. Tím představoval pro císaře tak velké nebezpečí, že ho nechal 25. února 1634 spolu s nejbližšími spolubojovníky, mezi nimiž byl i Adam Erdman Trčka z Lípy, v Chebu zavraždit. Složitá vojenskopolitická situace se postupně obracela ve prospěch Habsburků, kterým se podařilo upevnit své postavení. Znamenalo to v podstatě konec nadějí pro českou emigraci.

Poslední kapitola třicetileté války se odehrála v letech 1635 – 1648 a dějiny ji pojmenovaly válkou švédsko – francouzskou. Byla jednou z nejtěžších a nejkrvavějších. Jenom za krátké období švédského vpádu v roce 1639 bylo na našem území zničeno a vypáleno na 6.000 měst a vesnic. Docházelo i k hromadnému vyvražďování obyvatelstva, jehož stav poklesl na polovinu až třetinu předválečných počtů. Po dlouhotrvajících bojích, v nichž byla úspěšnější tu jedna, tu druhá strana, skončila třicetiletá válka 24. října 1648 podepsáním vestfálského míru.

Naše zničená a ujařmená země se z vzpamatovávala po dlouhá desetiletí následků války. Války, která ji připravila o podstatnou část obyvatelstva, rozvrátila její hospodářství, zbrzdila, zastavila a v mnohých směrech dokonce vrhla zpět její politický a kulturní život. Největší břímě války, tak jako vždy, nesli prostí poddaní lidé, kteří také utrpěli nejtíživější ztráty. Jak na životech, tak na své hospodářské, politické i duchovní svobodě.

Třicetiletá válka a Podorlicko

Boje, které třicetiletá válka přinesla našemu kraji, byly vedeny pouze profesionálními žoldněři všech válčících stran. Bohužel pro tento kraj jich nebylo málo.

Táhla tudy vojska císařská i švédská, jakož i dalších bojujících stran a téměř všech národů válčící Evropy. Jedním z pozůstatků bojů třicetileté války je pravděpodobně i tzv. Španělský kříž u cesty mezi Podbřezím a Cháborami. Má jít o

kříž vztyčený na památku zemřelých španělských vojáků. Je docela možné, že byli na tomto místě i pohřbeni. Teprve mnohem později se rozšířila legenda, že jde o vojáky z válek napoleonských, kteří však v našem kraji nebojovali. Zprávu o původu kříže najdeme i v cháborské kronice.

"Na cestě zvané "Aleje" ke skaleckému dvoru stojí kříž, kterému se podnes říká španělský na památku, že na louce kol něho byli snad pochováni Španělé, kteří za třicetileté války byli na skaleckém zámku jako ranění vojáci ošetřováni a tam zemřeli. Kříž ten od ostatních křížů se liší tím, že má dvě ramena." Španělský kříž byl mnohokrát v minulosti opravován a obnovován, takže přetrvává jako připomínka těchto dávných bojů až do našich dob.

Hlasy doby

Kroniky o třicetileté válce

Počátkem října 1618 se rozhodli Slezané poskytnout pomoc Čechům k podpoře zimního krále Fridricha Falckého a markrabě Jiří Jan von Jägerndorf měl horoucí přání jít v čele svých oddílů. Slezané vtáhli do hrabství, přišli dne 28. října do Habelschwertu a byli přijati na neratovském mostě povstaleckými oddíly hraběte Thurna a na tomto mostě shromážděnými oddíly dobrovolníků a s nimi se spojili.

(Alligerova kronika Neratova, str. 340)

Dne 15. července 1639 pochodoval silný oddíl Švédů z Marientalu do Lichtenwalde, několik jich přišlo do Neratova a začali zde pustošit.

(Alligerova kronika Neratova, str. 341)

Prodej dvora v Běstvinách (30. 11. 1623)

...že pak v těchto již velmi těžkých, zádatných a nebezpečných letech...též dvůr běstvinský od lidu nezbedného vojenského zloupen, vybrán a dokonce o všechn dobytek, jak se koliv jmenovati může, připraven jest. Anobřž táž obec města Dobrušky lidem vojenským, když se tu vychovávati musil, na

dokonalou záhubu přišla a do velikých dluhů zapletená a zavedená jest.

(Purkrechtní kniha města Dobrušky I., 1561 – 1647, str. 10)

Prosba dobrušských o odpuštění obilních dávek vrchností
(11. 10. 1631)

...co se dotýče restu obilního, že jest tehďaz za JMP, pana hraběte starého vzešel, když jest u nás 8 neděl hrabě Torquator s rejtarstvem JMC rozkvartýrován a zůstával. S kterýmžto lidem vojenským toho času veliké těžkosti jsme vrátili a všecko všudy kde jsme co měli, na ně vynaložiti museli... (Právní manuál města Dobrušky I., str. 241)

Vyživování vojska

Outraty na pagáž florentskou léta 1639

My purkmistr a rada města Dobrušky přiznáváme se tímto listem vůbec přede všemi, zvláště tu kdež náleží, že na pagáž J. M. osvíceného a velikého knížete florentského roku pominulého 1639 od 18. dne Februari až do 7. dne Mají u nás ložující, na oficíry, pacholky i čeládku, na koně a mežky jest vynaloženo a vydáno na jednu osobu za stravu na den dosti na mírnosti počítajíc, mimo jiné všelijaké servitia po 8 kr., kterýchž někdy menší, někdy větší počet se nacházel, sečítáno sumy 235 zl. 28 kr.

Item na 23 mušketýry při též pagáži zůstávajících, od 24. Febr. až do 7. Mají též po 8. na den, za 71 den vynaložené – 217 zl. 44 kr.

Item na koně ovsu vydáno 46 věrtel po 1 zl. 10 kr., činí za něj 53 zl. Sena vydáno 30675

liber, za 1 libru 2 denáry, což činí 170 zl. 25 kr. Slámy 1956 votepí po 1 kr. činí 32 zl. 36 kr.

Suma toho nákladu a vydání činí 709 zl. 13 kr.

A tomu všemu vpravdě tak a nejináče jest, my nadepsaní purkmistr a rada k svému svědomí a víře to přijímající, na

potvrzení a toho důvěření pečeť naši městskou dali jsme k listu tomuto přitisknouti vědomě.

Jehož jest datum v městě Dobrušce 3. dne Augusti léta 1640.

(Právní manuál města Dobrušky II., s. 2)

18. Januari v pátek po sv. Antonínu obec pospolu shromážděna za příčinou kontribucí na regiment soldátův v Hradci a jinde ložírující, nařízené. Z osedlého po 3 zl., po 1 věrteli ovsu, po 5 vtepích slámy a po 3 vtepích sena na regiment nejvyššího z Dromsdorfu. (Kontribuce po 3 zl. z každého osedlého; 17. 1. 1641 – JMR).

Rychtářové v městech i vesnicích na panství opočenském!

Patent pana nejvyššího JMC v tomto kraji hradeckém nařízeného oberkomisaře přinešen, jeho vejpis odsílám. A poněvadž táž věc žádného odkladu nestrpí a jinšího prostředku k tomu se vynajíti nemohlo, nebo lépeji je dáti, než by sami sobě měli bráti a vy o všecko přicházeti měli. Tehdy odsílajíc vám jednomu každému městu a vesnici 3 tabule, osvědčující vedle spravedlivého vyšetření od pana komisaře, kdyby tak v stodolách co a na ozim se toho vyhledalo, odkudž taková kontribucí a jinší budoucně odvozování býti měli, níže psaný početpři tom a na místě J. Ex. o tom dostatečně poroučím, abyste hned, jak jednoho každého tento patent dojde, dnem, nocí z týchž výše psaných osedlých takovou kontribuci po 3 zl. vyberouc, dá li Pán Bůh v tento pondělí příští nejdéle hodinu na den, nedadouce sobě ničemuž kromě samé moci Boží překaziti, nahoru přinesli a od sebe odvedli. A dále z týchž osedlých podobně jedna každá obec po 1 věrteli ovsu po třech otepích slámy a 5. otepích sena, co se do dvou stýbel svázati může, vyberouc, na hotově měli. A když se poroučí kde se odvozovati míti bude, odvésti hleděli a na žádné odklady se nebezpečili, ani jedni na druhé, že jedni víc než druhí z osedlých odvozovat máte, neukazovali. Sice jináče vystavěli se toho od nás a skrze neodvedení toho, většího těžkého na

nás přijde (jakž bych vás přichrániti nemohl), sami sobě a nejinému vinu dávati budete. O čemž věda, hleďte se tak a nejináče poslušně zachovati.

Datum spěšně na Opočně 17. Januari 1641.

(Právní manuál města Dobrušky II., s. 15a – 16)

Před V. Mstí tejna není, že jakož každý poddanýskrze vpád nepřátelský léta 1639, tak i roku loňského skrz velikou neúrodu a zkázu obilí k veliké chudobě a mnozí o všecko jmění své přišli. Takže mezi námi nic jiného než veliký nedostatek a dluhové se nachází. A pro takové mnohé těžkosti, kteréž se na všechny strany vzímají čím dále více z Božího připuštění, ani živností svých jako někdy naši předkové před mnoha léty užívali, ani všelijakých sbírek a platův, jimiž jak JMC, tak i vrchnosti naší milostivé a dědičné povinni jsme, vypravovati nemůžeme. A mimo jiné platy každý tejden na domácí J. Excel. dragouny 7 zl. peněz a 7 měřic ovsu sami sobě dosti pracně a těžce sbírat v této příčině ..

K V. Msti pane hejtmane a ochránce náš a obce naší milostivý, šetrně a poslušně ve vši pokoře a poddanosti V. M. prosíme, pokudž to bez nějakého pohoršení Jeho Excelenci vrchnosti naší milostivé a dědičné býti může, o polehčení a ulevení učiniti ráčíte, nebo to naše nejvyšší možnost jest, hotovi jsme a chceme rádi vrchnosti naší milostivé a dědičné sloužiti se vši ochotností.

Ale že se lidí příliš nuzných a chudých a mnoho gruntův pustých a vdov a osiřalých, kteréž žádné pomoci v takových všelijakých sbírkách a kontribucích i jiných příležitostech nečiní, nemůže se nám již víc postýskovati.

Věříme Vaši Milosti a ku Pánu Bohu a V. Msti tu naději máme, že jako pán křesťanský a milosrdný, povážíc náš hlad, těžkosti, chudoby a nouze veliké, toho což by k našemu zpomožení a polehčení sloužilo šetřiti a žádosti naší při sobě místo dáti ráčíte. Načež od V. Msti milostivé a laskavé

odpovědi pokorně a poddaně žádajíce, ochraně Boží V. M. poroučíme.

Dne 13. Marti 1641.

*Purkmistr a rada města Dobrušky
(Právní manuál města Dobrušky II., s. 25)*

Patent z hůry 29. Máji v středu po sv. Trojici.:

(Aby se dragouni hned z hor do Opočna dostavili; 28. 5. 1641 – JMR).

Jeho Excelence dragouni v horách ležící! Oznamuji vám, že jest jisté poručení Jeho Excelencí, aby vás na druhá panství strakonické a varvažovské ihned neprodleně k ochranění chudých lidí poddaných před soldateskou odeslal. Pročež vám o tom poroučím, dá - li Pán Bůh, příští sobotu že den bude, odevšad ze všech kvartýrů svých, vezmouce sebou své věci, sem na Opočno, náležitě vymundýrování přijďte a při mně hlásiti hleďte, an chcete-li přísnému trestání ujíti.

Datum spěšně na Opočně 28. Máji 1641.

Jan Rašín z Rýzmburka

P. S. Co vám v kterém kvartýru restýruj, to necht' vám dají až do příští soboty.

Dragounům horským k spěšnému dodání!

(Právní manuál města Dobrušky II., s. 37)

Dopis hejtmanovi opočenského panství (1641)

...Ale považujete svých velikých nemožností, že jsme od lidu nepřátelského vyšacováni, zloupeni a pro hříchy naše od Pána Boha minulých let velikou neúrodou pokutováni, ohněm několikrát v krátkých časech navštíveni a skrze to žalostivě mnohých sousedův našich pomordováni léta 1639, 3. novembris, tyransky od sedlákův vykonané, mnoho vdov a dítek jich na sirobu a chudobu jest přivedeno. Takže když jaké berně a sbírky buď k dobrému JMC,... tak důležité potřebě obce i jiní platové přicházejí, velmi těžce a pracně se dostávají. Jsou mnozí tak nuzní a chudí, že s manželkami a

dítkami svými den i dva kusu chleba nemají a pro takové berně začasto vězením stěžování býti musejí.

(Právní manuál města Dobrušky II., str. 79)

Patent o tažení 5.000 rejtarů do Slezska

(26. 4. 1642)

Věděti vám dávám, že jsem dostal psaní o tažení 5 tisíc rejtarů do Slezska k armádě skrze Království české, totiž kraj Čáslavský, Boleslavský a Hradecký. Pročež se všichni na pozoru mějte. S věcmi svými i s obilím, kam by se poštěstilo i dobytky koňskými a hovězími na horách buďte. Sami si všude vartujte ve dne i v noci, soldátům, jako pravý lid omundýrovaný od mnoha regimentů jest, nevěřte...

Jan Rašín z Rýzmburka

(Právní manuál města Dobrušky II., str. 127)

Obec pospolu 27. Juni v outery po neděli Křížové:

Na lid vojenský, který u Jaroměře randeruk držeti a do Slízska táhnouti má, totiž 8 tisíc.

- 10 sudů piva.
- 500 liber chleba. Bochník kdyby vážil 2 1/2 libry, přijde 200 bochníků.
- 15 korců ovsa.
- 1 hovado na živě, 250 liber aby vážilo.

Na to nařízena berně.

(Právní manuál města Dobrušky II., s. 121, r. 1642)

Žádost o salakvardu

Před V. Mstí tajiti nemůžeme, že toho zprávu máme, že jest tyto dny od partaje vojenské město Vamberk vyplundrovati a že na mnoha místech okolních od týchž partajů veliké škody nebohým lidem se činí. Odkudž slyšíce to, nemůžeme v strachu zůstaviti, podobného nešťastého pádu se obávající. Však i tak v tom času nebezpečném po Pánu Bohu nebeském na ochranu J. Exel. naši vrchnosti milostvé a dědičné, spoléhající k V. M.

jako ochránci našemu milostivému se utíkaje a V. M. pokorně a snažně a poddaně i na místě vši obce žádáme v tom za rady i ochrany duše. K vám se utíkaje a V. M. pokorně a poddaně i na místě vši obce žádáme v tom za rady i ochrany uděliti. A pokudž byste toho potřebu uznávati a nám, tu radu, při níž bychme obstáti s manželkami a dítkami svými do vůle Boží mohli zjednati moci ráčili, na nákej mírnej plat se k tomu laskavě nakloniti ráčíte.

Za laskavou odpověď žádajíce, ochraně Pána Boha V. M. poroučíme.

Datum v městě Dobrušce 8. dne Octobris 1643.

Jeho Excelence rychtář

(Právní manuál města Dobrušky II., s. 167)

Zápis Václavu Kaňkovi na grunt

Léta Páně 1647 dne 23. Januari ve středu po sv. Anýžce na jisté poručení urozeného a statečného rytíře pana Jana Rašína z Rýzmburka, hejtmana panství opočenského a frymburského, grunt a živnost Václava Kaňky ve vsi Křovicích, kteráž roku minulého k velikému zplundrování a zpuštění skrze vpád lidu švédského nepřátelského přišla, právem trojím – valským, vohnišovským a domášínským prohlídnouce bedlivě při týž živnosti role, louky a všechny případnosti k němu přináležející – stavení zbořené, zpuštěné a na velikou zkázu přivedené spatřující a že se téměř žádných svršků k hospodářství náležejících při něm nenachází...

(Kniha purkrechtní vsi Křovic, str. 147)

Selské rebelie

Ukázka lidové architektury - sroubek

Ve dvacátých letech 17. století, po bitvě na bělohorské pláni a porážce stavovských vojsk, nastal naprostý obrat zejména v dosavadní politice náboženské tolerance. Vítězství Habsburků znamenalo její konec a počátek zdlouhavé a často také násilné rekatolizace. Na jaře roku 1628 se poddaní opočenského panství proti rekatolizačním záměrům vzbouřili a postavili se zbraní v ruce. Po bojích u Častolovic, Nového Města nad Metují a na dalších místech bylo povstání žoldnéřským vojskem dona Martina de Huerty krvavě potlačeno. Na 500 povstalců bylo zabito, dalších 500 uvězněno a krutě mučeno.

Pro víru bylo i další vystoupení podorlických vesničanů o více než sto let později, v roce 1732. Na základě zkreslených informací o náboženské toleranci požadovali poddaní opočenského panství vydání kostelů pro nekatolické

náboženské obřady. „Rebelie pro víru“ se zúčastnili zejména vesničané z Českého Meziříčí a okolních vsí. Toto vystoupení, i když bylo bez použití jakéhokoli násilí, bylo násilně potlačeno vojenskými jednotkami a jeho účastníci a předáci (zejména kantor Tauc z Českého Meziříčí) uvězněni.

Zato velké selské povstání v roce 1775 se prakticky vyhnulo opočenskému panství, kde sice mezi poddanými také několikrát zajiskřilo, ale k přímému výbuchu nedošlo. Snad ještě působily tradicí přenášené hrůzy po poražené rebelii v roce 1628.

Hlasy doby

Petrova kronika cechu ševcovského v Dobrušce

V létu Páně 1732 dne 14. září, jež bylo v neděli, právě o mezdřeckým posvěcení chrámu Páně, když pan farář jménem Petr Sejkora, zrodilý z města Králova Hradce, který v tom čase byl farářem v Mezdřičí a kaplan, toho času tam byl pater Strakatec, hradecký synek, do kostela na služby Boží odzvoniti kázal, tu po odzvonění žádného mimo jednoho kostelníka z všech sousedův do kostela nepřišel. Tu jistý pan farář s hrozným poddůměním řekl, co to býti má, že žádného ani z mužských, též i z ženských k službám Božím se nenachází. Až posléz zvěděl, že v statku jistým Němečkovým, v kterým jistý neb. Kolčar sedlákem a hospodářem bejval, plnej ten grunt a i plnej dvůr a stodola lidí je. Tu tam téhož svého pana kaplana mezi ně poslal, aby do kostela šli, co to býti má. Tu oni z těch jejich přednějších šelem odpověď dali, pokudž s celou hlavou a živý pryč jíti chce, aby šel, sic že mu zaplatěj ku příkladu všem jeho rovným podvodníkům. Že sou již jeho podvodů se dost naposlouchali (míníc kázání). Ten pak jakožto ještě tuze mladý kněz ulekl se a odešel a tam o všem co uslyšel a viděl zprávu svému panu faráři učinil. On pak, jistý pan farář hned svému panu kaplanu nařídil aby vsedl na koně a co nejčerstvěj býti může vrchnosti o jejich zlém začátku na Opočen zprávu učinil, což se i stalo.

Jak o tom pan regent, toho času Karel Max Klanner, zprávu dostal, hned své hospodářské některý oficíry a s nima zámecký mušketýry do Mezdříče mezi ně, aby jich napomenuli, odeslal. Což tak mnoho způsobili, jako napomenutí duchovní. Ti pak čím dál tím víc v mnoha eště jiných statcích se scházeli a z jistých knížek kacírskéjch, jenž se jmenovaly Harfa, zpívali až grunty zněly a sobě všeliký bludné kacírské napomínání pro potvrzení jich v témž bludu činili.

Ano i na druhý den z Mezdříče, z Králové Lhoty, z Slavětína, z Šestovic se jich sešlo u Mezdříče na jistou louku, kdežto jim jistý Tauc, který předtím mnoho let kantorem v Meřiči byl, již starý, plešatý, kázání činil. Přičemž od nich zavřeno bylo, že platiti od víry budou, aby také oficíry opočenské ven mezi nedostali a taky (jak jich oumysl byl) zřítí mohli, tu nato z jejich shromáždění od Mezdříče spolu 40 i 80 osob šlo a klobouky smeknutý a z těch knížek, jmenujíc je Harfy (když po páru do zámku až na Opočen šli), zpívali a tu vrchnosti předstírali, aby jim jistý kostel, jako uojezdecký, mezřický, králohlotecký ustoupiti hleděli. Když jim ale od vrchnosti na ruku dáno bylo, aby se nic neprotivili, že když to daj písebně, že to všechno obdržeti maj.

Tu oni se zas domů navrátili a sobě spis jistýho Jana Moce, zrodilý ze vsi Městce, kterého jeho otec na studia dal do Králova Hradce. Když on 6 škol vyštudýroval, tehdy šel do saské země a tam několik let byl a potom zas sem kradě spolu eště s jedním predikantem přicházel a ten spis jim sepsali, který Jeho Mil. panu hraběti Rudolfoj Colloredo dodali, který pro jeho zlost sem tuto ani psáti nesměl, neb hoden nejní, aby po něm jaká památka zůstala. Kterýžto Jan Moc, aby své šelmovské zlosti ztropiti a tu mimraninu harfenickou, kterou ne člověk, ale d'ábel v pekle splétal, zde vštípiti mohl. Celý čtyry neděle ve voučíně Zárybnickým od města Dobrušky v cestě k Opočnu jdoucí zůstával a za pacholka v tom voučíně u nějakého voučáka, který z Kratonoh, z panství chlumeckýho zrozený, holohlavý a šilhavý byl. V noci z toho oučína vycházel

po těch vesnicích svrchu psaných a ve dne vouce pásl. Zelený kabát, ochlípený klobouk, kalhoty selský nosil. A tu hned prohlášíno bylo, kdo by ho živého dostati mohl, aby ho dodržel, že dostane 200 tolarů. Kdo by ho ale zabil, že dostane hned na kanceláři 200 tolarů.

Potom nato dne 18. Sept. kumpanie pěchoty z Novýho Města přimaširovala (a ti byli od slavného regimentu Cinistřeského, hejtman příšlý kumpanie byl pan Wentzel Hrizfeldt, rodilý z města Prahy, jednoho prostého ševce syn). O dvou hodinách z poledne, jenž bylo ve čtvrtek, ve vsí tichosti maširovali a když sou do města na Opočen přišli, tu se všichni na tom place proti svaté Trojici postavili a hned se všichni dokola postavili a mezi ně přišel pan krajskej hejtman, toho času Krištof Voračický, pán na Barchově. Tu dokonce žádný blízko nich z lidí přistoupiti nesměl, neb jim tajný poručení vojákům dáno bylo. Tu ihned z toho kola se rozrazili a v městě před domy flinty venku státi nechali a tu jim lajtnant a feldvébl přehlížel, kolik který ran má u sebe, neb každý 24 ran měl a tu tak se tuho stalo.

Nato hned z Trnova, z Semechnic, z Mělčan, z Pulic sedláci, jeden každý vůz v žebřinách a v něm čtyři koně zapřažené měl a u nové hospody na Opočně se sjeti museli. Pak když první soumrak bylo, ty vojáci na ty vozy porozdlně se do žebřin postavili, při nich též opočenští oficíři na koních byli a do Mezdříče jeli, tam ty šelmy chytali a provazy za prdel ruce vázali a na ty vozy házeli a k Opočnu hned v noci vezli. Do vsi Šestovic přišla kumpánie pěchoty z města Trutnova, do Králové Lhoty jedna kumpánie z Králova Hradce, do Zvole a taky k Rychnovku jedna kumpánie z Jaroměře a všichni ty sedláky lapali a vázali jako v Meřiči. V Šestovicích měli své přední šelmy, jistého Machovce. U něho se též ten zpředu psaný křik toho dne jako v Meřiči a u nějakého též Javůrka přebejvali. Tu vojáci stáli nočně okolo vesnic ve zbrani a žádný nesměl z vesnice utéct. Neb jim bylo, těm vojákům, od pana krajského nařízeno jménem Jeho Milosti Císařské, aby

ho hned zastřelili aneb kdyby se brániti chtěli, aby je hned pobili a na mršníku pochovali.

Tu je všechny na Opočen ze všech stran, jakož z Králové Lhoty, svázeli a všem za prdelej ruce svázali. Tu do sklepů panských v zámku, v rathouze plnej sklep, u Jana Malého jinak Kotyšky plná seknice, tak že jich bylo těch nejružnějších přes 86 mužův a žen. Nato od slavný apelací jistý páni přijeli a je examinírovali a když se znáti nechtěli, skrz ty vojáky bítí dávali, až se jim kalhoty třepily. Jako dne 13. octobris Jan Javůrek se přiznal těm pánům od slavné apelací, když už bítí vystáti nemohl, že má jistý psaní doma v Šestovicích zakopaný, pro který ho svázaného na voze a při něm mnoho vojáků šlo, vezli. A on tam takový z země vykopal a tu se poznalo, jak sou od těch šelem skrz psaní navedený byli.

A v ty dny pak hned od začátku tý rumleje v městě Dobrušce, na Opočně ve dne i v noci se sousedstvo vartovat v zbroji muselo, neb sou veřejně mluvili, že Opočen a Dobrušku vypálej. Toho pak šedivýho děkana dobušského, který proti nim tuze kázal, p. Patera Jana Hedrycha Junka, vikarius a assessora konsistoře králohradecké, že ze světa svěsti musej. Kdež on mnoho sousedův, též nádeníkův, jak okolo děkanství tak i v děkanství k svý stráží měl.

Na to pak dne 22. octobris přede dnem ty sedláci byli rozposílaný na noc do Králova Hradce, do Bydžova, Jičína, Jaroměře, Králova Dvoru, do Trutnova. Po odjezdu jich tu ženy jejích k nim přišly, chléb, maso a máslo a jinší potravu přinesly a když od nich natrefený nebyly, tu takový křik a pláč od nich tu na Opočně způsoben byl, takže sme přítomný o nich myslili, že se o hrdla připravěj. V těch pak arestech byli rok a každý denně po 4 kr. na vyživení dostával a takový peníze panství každý čtyři neděle napřed v hotovosti odeslati a za sebe poddaní sebrati museli.

A pak po vyjití roku dali je zas na Opočen všechny svízt a tam jim od Jeho M. Císařské poručení přečteno bylo, že

v Praze některý rok a dvě léta a tři léta, též jak který tíž vinnen byl, na šancích pracovati musej. Tu je zas svázaný a v pútech na vozích do Prahy vezli, okolo nich z brány lidi šli, aby jim na cestě nezutíkali a tak se tam vojákům k tomu zřízeným, odvedený byli. Po vystání jich pokuty zase z Prahy se porozdílně domů navrátili k svým hospodářstvím. Byli pak někteří z Jenkovic, ze Skršic, z Mezříče, z Králový Lhoty, z Rohenice, ze Slavětína, z Šestovic, z Rychnovka a tak dále. Potom o nich písnička složena byla.

Ostatní zlost a hanebnost toho vystáti nemožu, neb sem sám životně k tomu dle možnosti se vši pilností se k spatření najíti dal, abych skrze toto nejkratší mé vypsání pro budoucí paměť posloužit mohl. Jenž je sepsáno ode mne, Jana Fr. Petra, toho času ouředníka kostela svatováclavského města Dobrušky.

Píseň o povstání na Opočensku

*V tom lid kraje Hradeckého,
jenž byl bludu kacířského,
vzbouřil se v samých vesnicích,
až v několika tisících.
Ty mnohým městům hrozili,
katolíky tloukli, bili;
zámky spurně vybíjeli,
a pobrali, co viděli.
Na ty Valštein spěšně táhl,
a jak na ně zbrojně sáhl,
pobil jich 500 na místě
přes 600 schytl zajisté.
Pak v Praze a v jiných městách,
nejprve seděli v arestech,
potom cejchem potrestáni,
mnohým nosy uřezány.*

(Píseň historická o životě, smrti a pohřbu osvěceného pána pana Albrechta Váceslava Eusebia z Valšteina, 1638. Dlouhou

dobu byla nezvěstná a našla se až roku 1786 v knihovně sedleckého kláštera. Celá píseň je otištěna v Lumíru, č. 11, 14. březen 1861. Citováno podle diplomové práce Michala Hofmana Povstání poddaných 1628, 2006.)

Kronika Jana Jánského z Opočna
(rok 1775)

...Puličtí na tom se ujednali, že na robotu nepojedou ani nepudou a jestli by je kdo k tomu chtěl nutit, že se budou bránit; následovně aby všichni sousedi pohořší také o tom se uradili a s nima drželi, že jich jiným vesnicím také o tom zprávu dali. Bodejž je všichni čerti vzali. Pokud těm sakramentským parukářům jejich paruky nesklepeme, jináč nebude.

(Str. 216 a)

Války 18. století

Nádvoří opočenského zámku

Stálá armáda

Třicetiletá válka prokázala jednoznačně nutnost vyzbrojeného a vycvičeného vojska, schopného bezprostředního zásahu do boje. Již v roce 1649 rozhodl císař Ferdinand III. o ponechání devíti pěších, devíti kyrysnických a jednoho dragounského pluku v trvalé službě. Tím byl dán počátek armádě, která přetrvala až do rozpadu Rakousko-Uherského mocnářství v roce 1918.

„Královnou zbraní“ v armádě byla pěchota. Její nejvyšší organizační jednotkou byl pluk (regiment), který měl deset setnin (kompanií, rot). V nich dominovali mušketýři, ozbrojení těžkou mušketou. Vážila 7 kg, měřila 175 cm a střel z ní bylo možné jen za pomoci vidlicovité podpěry. Ochranu mušketýřů proti nepřátelskému jezdeckvu zabezpečovali pikenýři, vyzbrojení 5 – 6 metrů dlouhými

píkami. Další ochranu bojujících útvarů tvořili rondašři s kulatými štíty, kratšími píkami a rapíry. Rondašři však záhy s postupujícím vývojem válečné techniky z armády vymizeli. V 60. letech 17. století se mezi pěšáky objevili granátníci, pojmenované podle své hlavní zbraně – ručních granátů. Vynálezem bodáku byli postupně nahrazeni pikenýři, jejichž místo zaujali střelci.

Další složkou armády bylo jezdeckto. Dělo se na těžké – kyrysníky, lehké – hulány, husary a švališary a jízdní pěchotu – dragouny. Kyrysníci měli prsa kryta pancířem neboli kyrysem, jezdili na silných koních a byli vyzbrojeni palnými (karabiny, pistole) i sečnými (palaš) zbraněmi. Dragounům sloužili koně v podstatě jen k rychlým přesunům, jinak zpravidla bojovali stejně jako pěší vojsko. Ve výzbroji měli karabinu, pistole i palaš, od konce 17. století i bodák. Huláni měli ve výzbroji píku, pistole a šavli, husaři a švališaři též šavli a pistole.

Stále vzrůstající úlohu měla třetí součást armády – dělostřelectvo. Bylo nasazováno nejen v bojích v otevřeném poli, ale zejména při dobývání pevností. Dělostřelci však nebyli vojáci v pravém slova smyslu, nýbrž řemeslníčtí odborníci, najímaní zpočátku jen na válečné výpravy. Dělostřelectvo se dělilo na lehké – polní a těžké – obléhací.

Armádní důstojníci byli takřka neomezenými pány nejen nad jedním, ale bez nadsázky i nad životem a smrtí prostých vojáků. Umožňoval jim to celý systém trestů, v němž použití hole bylo tím nejmírnějším. Vojenské plukovní soudy měly až do roku 1868 právo vynášet rozsudky smrti. Nejstrašnější vojenským trestem bylo tzv. běhání uličkou, při němž byl odsouzený švihán pruty. Větší počet proběhnutí se v podstatě rovnal trestu smrti. Způsoby vojenské „výchovy“ byly jednoznačně represivní, tvrdé, kruté, až nelidské.

Získávání vojáků se provádělo verbováním. To obstarávala vojenská správa, od roku 1670 i český stavovský sněm. Verbování mělo být prováděno na základě

dobrovolnosti, nesmělo se používat násilí a lsti, neměli být verbováni synové usedlých poddaných, přestárlých daňových poplatníků a služebnictvo. Praxe však byla jiná. Verbíři odváděli zejména ty, kteří měli nejmenší společenskou možnost se bránit – tedy ty nejchudší. Svou neblahou roli sehrál při verbování i alkohol a neopodstatněné sliby snadného vojenského života. Vojenské služba přitom byla prakticky doživotní a vymanit se z ní podařilo jen zřídka.

Dokumentární zápisy o válkách 18. století

Jen mimořádně mohlo město vydat veliteli vojenské jednotky takovéto vysvědčení:

Stvrzujeme tímto, že ve městě Dobrušce dne 31. 7. léta běžícího 1702 své ležení držel velevážený vysoce urozený pan rytmistr Petr Tujani z veleslavného husarského pluku Camborského. Spolu s ním dále zde noclehovali poručík, strážmistr, písař, dva kaprálové a 25 prostých husarů. Byli zde na JMC etapě a vojáci měli dobré velení.

(Právní manuál města Dobrušky IV., str. 5)

Dne 6. března 1745 leželo 20 husarů harrachovského pluku zde a na neratovském mostě došlo k bitce s 26 husary, kteří přišli z Habelschwertu, při čemž byl jeden pruský husar raněn a ostatní Prušáci se stáhli zpět.

(Alligerova kronika Neratova, 342)

Dne 26. července 1725 přijelo z Rokytnice 50 mužů dragounů milostivého prince Eugena pod vedením hejtmána Baumanna, kteří způsobili obci výlohy 3 zl. 20 kr. a potom odtáhli do Wolfelsdorfu.

Dne 24. dubna 1742 přišlo z Kunštátu do Neratova 400 mužů pruských husarů, chvíli zde setrvali a odpochovali do Rokytnice.

Dne 6. září 1745 přitáhlo od Kunštátu několik tisíc Trenckových pandurů, kteří zde zanechali jednu roztrhanou válečnou vlajku. Tato vlajka byla uschována ve zdejším kostele až do roku 1893. Potom byla zdejším farářem Antonínem Rybkou s jinými kostelními vlajkami prodána pruskému sběrateli starožitností za 3 marky. Ten ji potom předal do muzea ve Vratislavi odkud šla do rakouského ministerstva války pro válečné muzeum ve Vídni.

Dne 16. prosince 1745 před půlnocí přišlo do Neratova 1.400 pruských husarů, kteří zde čekali na oddíl pruské pěchoty. Tato pěchota však přišla pěšinami místo do Neratova do Kunštátu a když se první nedočkali, vrátili se ještě téže noci zpět do Habelschwertu. Jejich záměrem bylo pochodovat do Žamberka. Vezli s sebou dvě děla.

7. února 1757 přitáhl jeden nepřátelský pruský oddíl do vesnice Neratova. Nepožadovali jen jídlo, ale požadovali na obci výkupné v penězích. Pod hrozbou zastřelení a useknutí hlavy dostali 18 zlatých a 11 krejcarů.

(Alligerova kronika Neratova, 341)

Obligace na 1.200 zlatých

V pominulém 1741 roku došlých i tomto Království českým vzniklých vojnách pro zachování zdejší poctivé obce, následovně udušený z toho nepřátelského s mečem a ohněm vyhrožujícího vypůjčeného kapitálu na hotový dobrý a vůbec berný minci totiž 1.200 zl. od pobožného záduší dobrušského děkanského kostela sv. Václava.

(Purkrechtní kniha města Dobrušky II., str. 142a)

Dne 16. prosince 1745 o půlnoci přišlo do Kunštátu 1.400 mužů pruských husarů se třemi děly, aby zajali rakouský vysunutý oddíl, čekali dosti dlouho, potom odpochovali zpět do Habelschwertu a později se říkalo, že se zmýlili. Měli prý táhnout přes Neratov do Žamberka.

V roce 1778 dne 20. října leželo v Kunštátu 600 mužů rakouské pěchoty a odpochovalo odtud do Habelschwertu.

Před bitvou u Habelschwertu dne 16. ledna 1779 zde ležela třetí rakouská kolona pod plukovníkem Pallawicinim, skládající se z 200 ordonistů pod vrchním strážmistrem Durregerem, dvěma oddíly Fabriski pěchoty a jízdy a dvěma oddíly husarů pod plukovníkem Baunerem. Měli úkol táhnout Hammertalem do Habelschwertu. Tento plán byl prozrazen veliteli Haberschwertu princovi hessenskému. Z nepřetržitých projevů táhnoucích vojáků se dozvěděl hutník Rohrbach v Kaiserwaldu záměr nepřítele. Rohrbach hned poslal spolehlivého rychlého posla ke královskému lesmistru Cinterovi ve Feugtdorfu a ten se dostal prostřednictvím faráře Hermanna k veliteli. Ten se však s polovinou posádky vrátil právě domů z devítidenní výpravy do Cukmantlu a byl ve velmi špatné náladě. Přijal městského faráře velmi nemilostivě. Pokládal zprávu za ženskou povídačku a domníval se, že v horách není tolik kamenných domů pro vojáky a velký snůh a krutý mráz činí nemožným dostat se přes hory s děly. Prohraná bitva dne 19. a 20. ledna ukázala opak.

(Alligerova kronika Neratova, 369)

Ve válce o bavorské dědictví v roce 1778 se v Neratově odehrála tato epizoda. Znamý generál York, tehdy ještě poručík, držel zde na mostě polní hlídku. Tu přišel kníže Hohenlohe, tehdy generál, a připomenul poručíkovi z vysoka, že je zde velmi důležitý přechod a že poručík nesmí své místo opustit. Na to odpověděl York rozzlobeně, že britský důstojník koná svou povinnost stejně dobře jako německý říšský kníže.

(Alligerova kronika Neratova, 341)

Domobrana

(Nařizuje se, by se hned registříky zhotovily všech myslivců, střelců, mladých jonáků a abdikovaných soldátů, jakož i zbroje; pak by se v hospodách na dluh nenalívalo; 12. 4. 1703-JMR-Č).

Rychtářové nadepsaní! Oznamuje se vám, kterak Jeho Milosti královské nejmilostivější patenty ve všech krajích prošly, aby proti tomu na toto království se hlásícímu nepřátelskému nebezpečenství takové zaopatření se stalo, skrze které by všelijaký nepřátelský vpád do země zamezen jsa, naše milá vlast od záhuby, zkázy a zpuštění zachována býti mohla. Ke kterémuž to cíli od Jejich Excelencí a Milostí královských pánův a pánův místodržících, netoliko se obrana města poroučí, ale i nařízeno jest, aby všickni pánové stavové na panstvích svých, jakož i královská i panská města všechny myslivce, nebo dobré majíc střelce a lid branný, totiž řemeslníky, mladé jonáky, nebo nacházejících se při obcích bývalé abdankovaný soldáty popsati dajíc, takové popsání tu kdež potřeba bude složití nepomíjeli, tak jakž by toho potřeba kázala, čehož Bůh uchovati rač. Aby takový lid na náspích a pomocných šancích nepřítele od vpádu do země zdržovati mohl.

I jaké toho ustanovení pro zachování celého království od jednoho každého záleží věrného poddaného, jich mohovitostí, statků i živobyť založené jest. Taky se vám poroučí, abyste k dokázání k Jeho Milosti císařské nejpoddanější věrnosti, lásky k své milovanéj vlasti, v obcích vašich nacházející se v obecní službě mladé branné jonáky a jiné k obraně způsobné bez ušetření poptali.

Přítom jak mnoho u koho se zbroje a jaké vynachází, to vše pravdivě též specifikovati a Jeho Milosti císařský nejmilostivější vůli, jakož i v té případlnosti poddaně a nejposlušněji naplniti hleděti.

Zadruhé zapovídá se od královského ouřadu krajského, aby na kvartýřích zůstávajícím poddaným v hospodách na dluh se nenalejvalo, ani jinší dluhové se nesdělávali ... Milost Boží s námi.

Dne 12. Aprilis 1703.

Jan Philippi

(Právní manuál města Dobrušky IV., s. 10)

Slezské války

Léta Páně 1740, dne 24. Octobris, přimarširoval jest Brandeburk do české země. Ponejprve do města Dobrušky, kterýžto již předtím dřívej léta Páně 1739 dne 27. Decembris byl přimarširoval do Slízka až do města Kladska. A tak v tom čase celou českou zemi opanoval až k Jindřichovu Hradci a až po Prahu, takže o žádném králi a potentátu slyšeno nebylo jest, toliko o něm samým, Brandeburkovi. Kdežto on, když celý čas v Čechách bydlel, takový daně jest ukládal, za jeden měsíc na jednoho osedlýho po 4 fl., tu nastala ouzkost, bída jednomu každému taková, poněvadž skrze 4 měsíce daně jednoho každého, netoliko měšťana nebo sedláka, ale i podruhy a ubohé ženské podruhyně, který kužel předly, následovala. Anobrž přitom také obilí, žito, oves, seno, sláma jemu za magacín dána býti musela.

Přitom i rekruta následovně jemu odváděna byla, však ale všeckno obzvláštní a vybraný mladý lid, který kolivěk se jemu na jeho míru, to jest 13 čtvrtí vejšky chlap šikoval, nechť on byl muž aneb svobodný, každýho jest bral a ta oblikata aneb zbrojného vojáka jest přinucoval, tenkrátě nastala jednomu taková ouzkost a bída taková, že mnohej za šest aneb za sedum neděl, třeba za čtvrt léta pod střechu přijíti nesměl, jestliže nechťel jemu do rukou přijíti, nýbrž musel po lesích a skalních horách od hladu a žízni jako divoké zvíře se potloukati.

...potom (1743) s velikým hřmotem s vojskem svým do Slízka odmarširoval. Při témž jeho marširování mnoho tisícův z té české landmilice jemu ušlo a zutíkalo, takže s nemnoha se jest do Slízka dostal.

Nato potomně za ním královské vojsko tak tuze od města Pardubic, Královu Hradci, až na panství opočenské se jest valem hrnulo a vmarširovalo na na témž panství pod městem Opočnem mnoho mil zšíří a zdělí boje v okolních vesnicích sobě učinili. Takže panství toto nejprve skrze promarširování kolikrátě brandeburské a nyní skrze marše a

tam ležení královské, téměř jak sklizené obilí v stodolách tak na špejcharích a sena na stájích v nic uvedeno a na mizinu přivedeno jest bylo, nebo v těch místech, kde jest královské vojsko a celá armáda své bydlení měla, tam jsou všecko snědli, všecko vyfutražirovali. Ploty, které důkladně vystavené byly, vopálili, stavení při statcích rozmetali, rozbořili a spálili a prázdné stodoly, špýchary a stáje stát nechali.

Dne 5. Decembris (1743) hrnulo se jest královské vojsko od města Opočna z toho ležení a za Brandeburkem na druhou stranu k městu Solnici ustavičně dnem nocí marširovalo skrze 9 dní. A to tak hustě, že po kolika regimentích do téhož městečka jsou vpadli. Nebo když jsou nočního času od vesnice Hrošky po hrázi u rybníka Kabátu s lucernami a pochodněma rozsvícenýma marširovali, nemohouce jeden pro druhého jít, do téhož rybníka se smýkali a tam se potopovali. Takže potom po nastalém jaru jednoho utopeného vojáka od maršálovského regementu vytáhli a našli, kterýžto již byl všecken, ruce i nohy, od ryb obědený a potomně do města Solnice dovezený a tam na krchově položený a jako katolický křesťan pohřbený.

Těch časův se spatřilo divného lidu, divného národu, který předtím nikdy zde žádnéj z předkův našich v zemi české neviděl, Charváty bandury, kteří až z tureckého pomezí byli, Charváty na koních, kteří se jmenovali katani, uherská landmilice a jinší pěchota, kyrysaři, kterémužto vojsku ani počtu nejní, nebo dvě míle šíří tady jako po rovinách, po silnicích i po všech horách skrze všeckny doly a vrchy jsou šli a marširovali. Tenkrátě, kde se koliv člověk obrátil, nic jiného neviděl nežli samý vojsko, takže téměř celá česká zem samýma podkovama pošlapána a přikryta byla.

Kdekoliv do domů přišli a se rozkvartýrovali, všecko nashromážděné hospodářství jak v komorách tak v stodolách jejich bylo a jeden každý hospodář v svém domě podruhem býti musel. Kdežto však k tomu žádný dosti schopný taky podobně nejní, aby mohl toho vystáti, nebo jedno pro druhé

pamatovati možné nejní, jaké přenásledování, by ty krádeže ubohý lidé vystátí museli, což když po jejich odmaršírování se outraty sčítaly, jen toliko co z většího, jeden každý hospodář, jsouce na dobrý svědomí vzat, svou škodu dobrovolně jim danou i také jemu mocně vzatou sobě spočítal. Tehdy mnoho tisícům sečteno a sesumírováno bylo, takže od krajského ouřadu uznáno bylo, že toto panstvíčko naše za ty škody a outraty již nestojí.

Léta Páně 1745 dne 7. Januari přimarširovali do města Solnice na vintřkvartýry jedna kumpánie od regementu Harrach nazvaný, kterýžto zde až do 1. máje bydleli. Po nich zasej nastaly takový marše, kterékoliv vojsko jak na Moravu, tak na hranice slízké na podzim tady marširovalo. Tehdy nápodobně při nastání jara zas těmi místy prošlo a ku městu Královu Hradci do shledání celé armády se scházelo. Odtud vyjdouce celá královská srmáda šťastně do Slízsku na Brandeburka, napřed 16 tisíc komendy od všech regementů celé armády a za nima 18 tisíc udatných husarův a za nimi teprv celá armáda královská k městu Ladhútu, který již v Slízsku leží, šťastně přimarširovali.

Dne 9. Juli (1743) přimarširoval Brandeburk tudy těmi lesy od Trnova a od Přepych k vesnici Hrošce a odtud se položili do Oujezda, nejprvej šest tisíc. Tu pak při dobrým pokoji zůstával až do příštího dne. Třetí den, to jest v neděli, odtud brzo ráno se vším tím lidem odmarširoval až do města Rychnova. Tam jest sobě se vším lidem svým kvartýr učinil v poli na kopci za kostelem sv. Trojice v pěkným a krásným obilí, kdežto všecko v nic uvedl a obrátil. V obilí ječmeny, žita, hrachy, pšenice, oves – takže na velikým okršku země památky nezanechal kde bylo obilí aneb role. A tam jest pobyl 24 hodin, strachem nočního času předěšený, boje se vojska královského, které v městě Vamberku, některá kumpánije udatných husarův bydlela.

Zanechajíc tam mnoho nábytků, pryč hned od půlnoci odmarširoval a zasej nazpátek na dobrý pelech do vesnice

Oujezda přimarširoval. Tu teprve jako jeden bohaprázdný a zlý nepřítel sobě svůj kvalt provozoval. Kdežto od toho dne vždycky víc a víc jemu vojska přibývalo, až jak lidé bydlící tam vedle doptávání, že na dvacet tisícův spolu i s lidem švejnským ve vsi Oujezdě, v Hrošce a u vesnice Skalky a v lese jmenovaným Žabně jich přibývalo a kvartýrovalo. To dosvědčovali a zjistili. A tomu se věřiti může, nebo kdo jest viděl a spatřil, ač ten čas málokdo byl, aby se na tu nepravost nedíval. Když to nepřátelské vojsko ven do okolních vesni na futráže vyjíždělo a vypadovalo, tenkráte jeden každý hospodář poznati mohl a poznal toho ukrutného a bohaprázdného nepřítele, kterýhožto snad stěží předkové naši ani za časů švédský vojny netrpěli a neviděli.

Léta Páně 1759 měl bych já a rád bych při nastání tohoto nového roku něco potěšitelného psáti. Ale nemohu, nebo čím dále vždycky hůře. Ta veliká drahota až dosavádej trvá, měsíční daň za dva měsíce, 13 měsícův se vyplatiti muselo. Přitom magacíny, na usedlýho 6 cent. sena, 6 korců ovsa, 6 cent. mouky. A to po třikráte již trefilo. Přitom vojsko na vintrkvartýřích, přitom rekruty na vojnu braní. Muže od žen, třeba měl 6 dětí, třebas byl zahradník nebo chalupník nebo sedlák. Kdo se jen nad míru šikoval s každým pryč, takže se již stejská na světě živu býti. Přitom dne 26. máje přišel patent z hlav placení. Z každé hlavy nechť byl kdo chtěl, 15 kr. zaplatiti musel.

Dále dne 10. Juni přimarširovalo 7 regimentů vojska královského k městu Solnici od města Nisy od Slezska. Ty sobě udělali ležení lógru okolo Holový stráně od města v těch kopcích vrchoviště a u Ještětic v krásném obilí v žitech všeckno v nic uvedli. Mnoho lesů posekali, v Doubravě, v Černém lese, v Borovinách. Luka všudy, nejen toliko u města, ale i v okolních vesnicích téma polskejma voły, mezkama vypásli a celých 18 dní v tom pelechu kvartýrovali. Odtud odmarširovali k Novému Městu k malej a hrubej

armádě, kteréžto armády jak malá tak hrubá od jara u Nového Města a Jaroměře své lógrý a ležení měly.

O čemž bych měl všechno psáti, jaké škody, pronásledování, forování a práce ubozí Čechové vystáti museli, vypsát možné nejní, nýberž v krátkosti jen co z většího pro památku píšu, nebo mne již ta práce mrzí a papíru nedostává a tej vojně žádného konce nejní.

(Ze zápisků Ondřeje Lukavského, kantora skuhrovského)

Ruské vojsko v Dobrušce roku 1735

1735 v stodolách v Opočenskéj ulici tam u kapličky celty na poli k Poříčí stály, samí Rusi a munice. U Danihele Kilingra stál toho vojska jejich kněz, poněvadž zde stálo vojska přes 12 tisíc. A generál Lasi, toho času feldmaršál, byl vůdce vojska. Odtud byl rozkaz od generála Lasy, aby vzali 389 vozů a všechno aby přivezli a brali. A potom se 9. juli ještě silnější byli. To byla zde v městě Dobrušce bída a strachu skrze vohně a skrze vojny. Potom to vojsko marširovalo do říše na Francouze.

Roku 1748 7. oktobris přimarširovalo k nám do Dobrušky 300 mužů Moskvanů anebo Rusů, který ten lid velmi kořalku miloval a svůj život hovadsky vedli ku pohoršení všech lidí. Odchod jejich byl odtud 1749 dne 29. januari.

(Kronika Václav Křečka, souseda dobrušského)

Slezské války

Léta Páně 1735 dne 6. juli, okolo půl deváté hodiny do Dobrušky z města Dušníka přimarširovalo mnoho vojska od Provoze po silnici. A zde se položili, tak že jich byly plné stodoly, až po 50 mužích. A topili vohně mezi stodolama. 15 vohnů a po ulicích 20 vohnů. To bylo smutno a boudy měli venku tuze veliký a museli je živit. A k Domašínu 21 vohnů událi. Po celejch polích roztažené byli. A potom po čase museli ze všech panstvích přijet robota a vezli je do Třebechovic.

1741 dne 16. oktobris přimaširovali k nám do Dobrušky 2 rekementy králouskýjch husarů ze Slezska a tu nocleh mající za stodolami, jdoucími k Solnici. Ve všech sousedskejch polích své ležení měli.

1741 dne 6. oktobris král pruský a brandeburský princ přitáhl do Čech, když sme toho dne do Dobrušky totiž 400 mužů husarů dostali a tu ještě magacíny královské pozůstávaly, přes 20.000 strychů ovsu, několik set strychů žita a mouky, přes pár set sudů a kolik tisíc centnýřů sena. A to všecko za jeden groš počítal. Toho času byli rozkvartýrovaný mezi sousedy podle proporce a jim vyživení dáti sme museli. A k tomu skrze celou zimu trvali. I ten čas, tu zimu, přimarširovali zas k nám husaři, 500 mužů, který tu jen přes noc zůstali.

1742 roku přimarširovalo k nám do Dobrušky rekement kranatýřů a všem sme vyživení dáti museli. A zůstali zde jen přes noc. 1742 po Provodní neděli přimarširovalo sem celej rekement muškátýřů. A to zůstali skrze 3 neděle pořád stát.

1742 dne 5. oktobris bylo vybíráno na landmilic chasy a mužů, který dobrovolně šli. Nad nimi byl Jiří Fajt Baltazar, naproti Francouzovi do Linburku. Dva měsíce tam byli.

Dne 1744 dne 1. januari přimarširovalo k nám do Dobrušky 200 mužů Chorvatů, kde se takoví lidé nikdy nespatriili. Vydávati sme museli a je živit se vším.

Roku 1744 zas novou landmilic brali, však jenom z Dobrušky 20 mužů do Prahy šlo.

(Kronika Václava Křečka, souseda dobrušského)

Pamětní kniha fary v Opočně

Pruský král přitrlh k Opočnu se 16.000 muži. Léta Páně 1708 dne 13. července přimaširoval na Opočno husarský pluk Caroliho a Nadasdyho, položiv se tábořem v nové oboře. 15. července přitrlh k nim generál Laudon (přenocoval

v zámku) s Chorvaty a pěším plukem Kellerovým, sumou as 4.000 – 5.000 mužů císařských.

16. července v neděli ukázal se Průšák nepřítel u Jílovic a Bohuslavic. Okolo 8. hodiny ráno již ze dvou stran od Vočelic a Mokrého. Pak od Meziříčí, Bohuslavic a Pohorí táhl k Opočnu. Nedaleko Přepych na pravém křídle nepřátelském strhla se púťka mezi císařskými a husary a trvala asi 1 ½ hodiny. Vida Laudon nebezpečí, couvl přes Tábornici k Solnici. V rychlosti napotom vtrhli prušští husaři do Opočna, loupili a kradli co kde bylo. Asi v půlhodině za husary přimaširovaly 2 neb 3 prapory pruské pěchoty, mezi nimi i král, kterýž se na zámku zahostil...

17. července 1758 zůstal král pruský po celý den v zámku. 18. jel král se svou suitou a se 20 muži na Chlum u Dobrušky a rekognoskoval asi 3 hodiny...

11. srpna 1758 přišel pruský král z Moravy do Hradce Králové. 28. srpna 1758 přitrhl opět generál Rejan s 12.000 muži k Opočnu, postaviv se u polické aleje. 29. srpna brala se pruská armáda přes Královu Lhotu, Rohenice a Jesenice. Král se ubytoval v Rohenicích a Jesenicích. 8. září vyklidili se z české země.

(Pamětní kniha fary v Opočně, str. 100)

Vyplácení rekrutů z vojny

Jaká tak v tomto celém Království českém pominulého léta 1756 nenadálá a nebezpečná vojna jest nastala, když král pruský opět po nedávným, za čerstvé paměti naší uhašeným plamenem války se svým mocným zástupem lidu zbrojného proti naší nejmilostivější císařovně a královně, paní země povstal, věc nevypravitelná jest... Poněvadž tato, od vejš praveného 1756 roku skrze mocné do tohoto Království českého nepřátelské vtrhnutí, ohlášená vojna až roku 1763 stále zde trvala, při nestálém a vrtkavém štěstí běhu, mimo znamenitých a téměř nevyčíslených nákladův a daní postihla i mnoho zbrojného lidu v zkázu uvedla. Následovně

nevyhnutelná, k odvolání tej možnosti nepřátelský vpadení vojska, důstatek bojovného lidu míti potřeba kázala... Poněvadž ale in loco k vojně schopného mužstva se nedostávalo, tu největší starost, by k nejvyššímu požádání zadosti učiněno bejt mohlo...

I nemohouce to vše postačiti, ještě mnohý usedlý a zdědilý města tohoto soused své domovní hospodářství i manželku a dítky zanechati a na vojnu odebrati by se byl musel, když by náš Vysoce hraběcí Excelenci dědičný pán, pán náš milostivý Rudolf z Colloredo, jsa k svým věrným poddaným milostí hnut, znamenitou částku říšských rekrut na svou péči byl nepřijal, kterýmiž to vypsané kvantum ouplně vyhraditi a tudy od dalšího na vojnu jímání své věrné, celého panství dědičné poddané přichrániti ráčil. I poznajíc lid tu převelikou otcovskou vysoce vrchnostenskou milost, ochotně se na penězích skládali....

(Purkrechtní kniha města Dobrušky II., str. 319)

Boje u Opočna

Dne 14. 7. 1758 pruská vojska obsadila Hradec Králové, kde ještě nestála vojenská pevnost. Současně obsadil sbor generála Laudona Opočno. Husarský pluk Nádasdyho obsadil město a oboru 13. 7., ostatek sboru připochoval 15. 7. Měli za úkol přerušit veškeré spojení s Kladskem a Prusy u Hradce Králové tak izolovat.

Pruský král však 16. 7. vytrhl od Hradce Králové k Městci nad Dědinou a přes Jílovici a České Meziříčí k Dobrušce. Laudon vyslal proti nepříteli k Mokrému Nádasdyho husary a do opočenské obory postavil pěchotu. Husary však Prusové přesilou odrazili a pronásledovali až k oboře. Přes Přepychy útočily další pruské jednotky, které dosáhly šestinásobné přesily. Generál Laudon byl donucen k ústupu přes Byzhradec na Rychnov nad Kněžnou. K ozbrojeným střetům došlo u Přepych a Zádolí s poměrně malými ztrátami.

Prusové ihned obsadili Opočno a vydrancovali je. Však pod hrozbou nového postavení rakouských Laudonových vojsk odtáhli Prusové 23. 7. k Libicím a odtud ke Kladsku. Týž den Laudon znovu obsadil Opočno, pak se odtud před hrozící přesilou opět stáhl k záhornickým výšinám, Prusové odtáhli přes Pohoří a Černčice k severu. 26. 7. Laudon znovu obsadil Opočno.

(Honl Ivan, Boje u Opočna v červenci 1758, Od kladského pomezí 1932, str. 50)

Napoleonské války

Tzv. Španělský kříž u Chábor

Alexandr Makedonský, Caesar, Napoleon, Hitler, Stalin... a řada by mohla ještě pokračovat. Dobyvatelé, kteří si chtěli podmanit svět. Vojevůdci, za nimiž zůstaly tisíce, ba milióny mrtvých.

Dějinné období přelomu 18. a 19. století je zcela ve znamení jednoho z nich – Napoleona Bonaparta. Původně republikánský generál, později první konzul a nakonec císař Francie. Jeho hvězdná kariéra vyvrcholila v prvním desetiletí 19. století, kdy mu ležela u nohou téměř celá Evropa. A v ní i naše země. Roku 1806 ukončil Napoleon tisíciletou existenci Sváté říše římské a habsburský panovník František se stal již jen císařem rakouským. Až teprve spojené úsilí „Sváté aliance“ ukončilo Napoleonovy dobytelské ambice. Nejprve krachem tažení do Ruska, pak „bitvou národů“ u Lipska a nakonec, po stodenním návratu, definitivně u Waterloo.

Vojska válčících stran táhla i naším krajem, jehož starší obyvatelé ještě pamatovali útrapy bojů s Prusy v 18. století. Pod Orlickými horami se však žádná z bitev napoleonských válek neodehrála. Přesto však vyživování vojsk znamenalo pro naše předky nemalou zátěž. Snad nejvýznamnější událostí tohoto období bylo u nás setkání ruského cara Alexandra se zástupci Rakouska a Pruska na opočenském zámku a cvičení rakouských vojsk na polích u Pulic, což se odehrálo v červnu 1813. A po vojácích Napoleonova vojska zůstala zajímavá památka v jednom pomístním názvu v Mělčanech u Dobrušky. Místo, kde Francouzi tábořili, se dodnes nazývá Bunžov, prý podle francouzského pozdravu „bon jour“ (bonžůr, tedy „dobrý den“). Ale možná jde jen o místní pověst. Tak i napoleonské války odešly nenávratně do dějin a najdeme po nich stopy již jen ve starých místních kronikách.

Hlasy doby

O příchodu Alexandra, ruského imperátora, do Opočna

Dne 13. června 1813 přijel p. t. pan hospodářský rada Václav Vokurka ráno ve 3 hodiny z Prahy do Opočna, aby učinil přípravy k přijetí jejich císařských výsostí ruských velkokněžů (velkokněžna von Wegnan a velkokněžna z Oldemburgu), které skončily až ve 4 hodiny odpoledne. Jejich příjezd, který byl očekáván ještě v týž den, nastal teprve 14. června 1 ½ hodiny po poledni. Její císařská výsost velkokněžna Kateřina byla ubytována v apartmá vlevo od jídelny a velkokněžna Marie ve dvou pokojích horního poschodí knížecího zámku. Vévodkyně Volkonská (Bolkonskij) obsadila pokoje vedle komorné, hraběnka Olutinská dva pokoje vedle právě jmenované, hraběnka Henglová byla umístěna do pokojů, které p. t. pan správce upravil k obýváním. Kníže Gagarinin obýdlil rohový pokoj naproti koňské stáji a pivovaru, neboť tento byl nablízku vysokého panstva. A byt chtěl rezervovat pro suitu císaře ruského. Hrabě Ansensis bydlel společně s hraběnkou Gagarininovou.

14. června po skončení oběda přijel ruský generál Myloradovitz s velkokněžnou, zdržel se asi půl hodiny a jel z Opočna přes Hradec Králové zase zpět. V okamžiku odjezdu tohoto pana generála přijel rakouský generál vévoda Louis Eichtenstein, který velel do okolí Opočna narukovaným regimentům Mülerovým a Hironima Colloredo, 15. června přijel hrabě Tolstoj. 16. června jely velkokněžny jeho majestátu císaři Alexandrovi naproti do Ratibořic zámku na náchodském panství, kam dorazily asi mezi 5. – 6. hodinou, poobědvaly ve společnosti sester jeho císařské milosti. Očekávalo se, že budou následovat nejnovější zprávy a podle okolností, že generál adjunkt císaře hrabě Ozarowski s vévodou Eichtensteinem vyjede na Serpsee proti Dobrušce naproti, vrátil se do Opočna až v 8 hodin večer a činil přípravy k přijetí.

V prostoru za Neuvirtovým domem byla postavena děla, duchovenstvo, školní mládež a cechy se svými vlajkami čekali na příjezd mezi Schmidtovou a Zahradní zdí. V zoologické zahradě byly na linii paralelně běžící s okrajem lesa vlevo a napravo, v délce aleje v návaznosti na její stranu až k bodu, na který je výhled ze zámeckého balkonu a ve středu těchto bodů pořízeny hranice dřeva symetricky uspořádané k osvětlení zoologické zahrady. Od průjezdu mezi chudobincem a školou, v chudobinci a v pivovaru a také na jiných místech oken školy a salonu, potom na oknech v průčelí radnice bylo připraveno příjemné osvětlení. V městě samém a sice na náměstí Kapucínů a na rynku bylo rovněž připraveno osvětlení. V 9 hodin bylo všechno připraveno k činnosti a s napjatým očekáváním se vyhlížel příjezd nejvyššího panstva. Pánové, kteří jeli naproti, vrátili se v 10 hodin zpět bez jistější zprávy o příjezdu. Od této chvíle každá hodina budila pochybnosti o dřívějších protichůdných dispozicích, každou minutu rostla netrpělivost. V 11 hodin přijel kníže Araksžejev s uklidňující zprávou, že jeho majestát přijede během půlhodiny.

O půl dvanácté bylo slyšet první rány z děl, nato začaly zvonit všechny zvony a hranice připravené k osvětlení zahrady vzplanuly. V 11 hodin 14 minut přijel hrabě Stadion, za chvíli po něm přijel konečně jeho majestát císař Alexandr ve společnosti její císařské velkovévodkyně, byl až na Kapucínské náměstí a dále až k vjezdu na rynek pozdravován hlasitým Vivat! z obou míst, kde stálo vojsko a s generálem našim zabočil k zámku, kde také hrabě Trausmansdorf předal jeho majestátu dopis císaře rakouského a pruského. Byl vítán od shromážděné generality a ostatního panstva a uveden do svého apartmá. Rány z děl byly opakovány až 60 krát, shora popisované osvětlení zámeckého nádvoří fungovalo velmi dobře, a to především v zahradě, které svítilo až do dvou hodin po půlnoci, vypadalo velmi krásně.

Dne 17. června ráno v 7 hodin vyšel jeho majestát císař Alexander v doprovodu generality, shlédl čestnou stráž před zámkem, na náměstí před školou a u chudobince, pak prapor Hilera infanta umístěný na náměstí a pak divizi Somariva Aurafsieren. Pak hrabě Trausmansdorf v 10 hodin dopoledne odcestoval. V jednu a půl hodiny odpoledne přijel hrabě Metternich a dvorní rada Lepzelter. O půl páté přijel vévoda Volkonskij a hrabě Nesselrod. 18. června přijel ruský generálmajor princ Saskobinský. Ve 12 hodin 18. června následoval příjezd velkovévody Konstantina s ruským generálem ubytovatele barona Tola a dvou dalších generálů.

Císařská tabule byla 18. června prostřena pro 90 lidí. 19. června ve 4 hodiny ráno odjel odtud hrabě Metternich do císařského hlavního stanu do Jičína. V 7 hodin se zúčastnil jeho majestát velkokníže Konstantin přehlídek a vyjel pak v doprovodu generálů z obou stran na pulická lada, kde manévroval regiment Somariva a dělostřelectvo s 6 děly. Císařská tabule byla prostřena pro 35 hostů, v 6 hodin odpoledne odjeli k manévřům prováděným Hileroým regimentem, velkovévodkyně zůstaly doma, neboť přišlo.

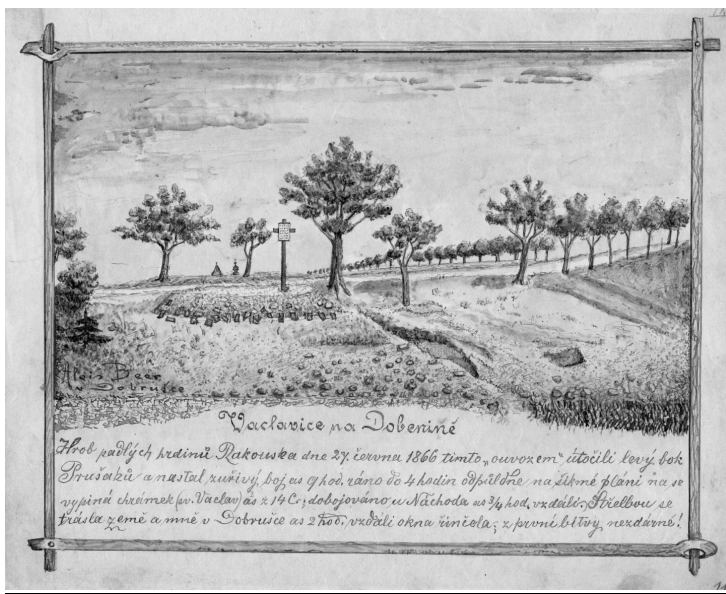
20. června v sobotu ráno odjel jeho majestát s velkoknížetem Konstantinem a ostatními generály do Josefova, kde se zdrželi na oběd a v půl sedmé odjeli zpět do Opočna. V 9 hodin přišel královský poručík Hentel se zprávou, že jeho majestát král pruský zítra 21. června se objeví na Opočně na návštěvě. Obě velkovévodkyně si dopoledne nechaly předvést na náměstí koně a pak se prošly v zoologické zahradě, od jezírek se vrátily zpět ke zvířatům. Po poledním šálku navštívily urozené dámy velkokněžny v doprovodu hraběnky Stadionové ruskou rodinu.

21. června ráno v půl osmé se jeho majestát s velkoknížetem Konstantinem a s celou generalitou účastnil vojenské přehlídky a pak vyjeli na pulická lada, kde šéf regimentu Klenan prováděl manévry, pak se jeho majestát v 10 hodin 15 vrátil do zámku.

Toho dne byla u císařského dvora očekávána vévodkyně von Sagan, neobjevila se ale pro nějaké důležitější zaneprázdnění. V půl jedné 21. června po poledni přijel jeho majestát král pruský v doprovodu velkovévody Konstantina, který jim vyjel naproti, hned byl uveden k carovi Alexandrovi, v apartmá velkokněžny Kateřiny, kde tito čtyři urození sami bez jiné společnosti setrvali v rozhovoru až do tří hodin, pak se odebrali k polední tabuli, která sestávala ze 40 hostů. Po skončení tabule odjeli císař Alexander, král pruský, velkovévoda Konstantin v doprovodu celé generality na pulická lada, kde se prováděly manévry regimentu Hironima Colloredo. Jeho majestát král pruský přistoupil ihned na závěrečné manévry na Sečkově louce nad Náchodem. Dne 22. června 1813 se zúčastnil jeho majestát císař Alexander slavnostní přehlídky. V 11 hodin odjel jeho majestát císař Alexander s velkokněžnou do mochovské bažantí obory, procházeli se tam a shlédli bažantí průvod. Dne 22. června sestávala tabule z 36 hostů. V poledne přijel saský kníže Bosem. Dne 22. června 1813 odjel velkokníže Konstantin v pět hodin odpoledne z Opočna přes Náchod. Dne 22. června večer v 10 hodin odjel jeho majestát car Alexandr inkognito k ministru Nesselrodovi a Volkonskému. Vrátil se do zámku ve 12 hodin v noci. 23. června ráno 1813 narukovalo vojsko, generalita a důstojníci, shromáždili se u jeho majestátu, pak císař posnídal a odjel na koni v 11 hodin dopoledne za hlaholu zvonů a slavnostních ran spolu s důstojnickým doprovodem a se svou suitou řadami shromážděných lidí přes Ratibořice do hlavního sídla Petrohradu. Hrabě Nesselrod se odebral do Jičina a její císařská výsost velkokněžna odjela ve 12 hodin v poledne poté, co v Opočně v 11 hodin posnídala, prohlédla si tamní park a dále jela přes Pardubice a pak pokračovala na Prahu.

(Zieglerův zápis v pamětnici dobřanské lokálie)

Prusko-rakouská válka 1866

Beerova kresba místa boju na Dobeníně

Prusko – rakouská válka v létě roku 1866 byla posledním válečným konfliktem, jehož bojové akce probíhaly na území našeho kraje. Krvavé střetnutí na Chlumu u Hradce Králové postupně zakotvilo v povědomí lidí a stalo se součástí jejich historické paměti, vděčným tématem vzpomínání, vyprávění, kronikářských záznamů, dokonce i písní. Krutost a nelítostnost bojů pomalu stíral lékař Čas a vzpomínky na padlé opouštěly rysy zármutku, postupně nahrazované méně osobní pietou. S dalšími generacemi pak válka s „Prajzem“ nenávratně opustila současnost a stala se zato součástí místních dějin, stejně jako jiné zaznamenání hodné události. Jejím určujícím momentem byla právě bitva u Hradce

Králové, přičemž ostatní místa bojových srážek upadala v širším povědomí pozvolna ale jistě v zapomnění.

Ale prusko – rakouská válka se neodehrála jen u Hradce Králové, byť šlo nepochybně o bitvu největší, nejvýznamnější a rozhodující. Aby k ní vůbec mohlo dojít, musely pruské armády překonat v několika menších, ale stejně krvavých bojích odpor armád rakouských, což se odehrálo právě v krajině severovýchodních Čech, v naší bezprostřední blízkosti. V lidové paměti zůstávaly i vzpomínky jiné, vzpomínky na konkrétní rakouské, či pruské vojáky, kteří v těchto historických dobách prožívali své vlastní osudy, jež se zvláštním řízením zkřížily s osudy a každodenním životem měšťanů a vesničanů kraje pod Orlickými horami.

Mnohé z těchto příběhů byly zaznamenány pečlivými kronikáři, mnohé se tradovaly jen v ústním podání přes jednu či dvě generace, než je překryly jiné příběhy z jiné války, daleko větší, krvavější a nelítostnější. Zbyly nám však záznamy soudobých kronikářů, kteří poctivě zapsali vše, co se odehrálo nejen na hlavních bojištích, ale i v jiných místech, kterých se válka z pohledu našeho časového odstupu jakoby zdánlivě vůbec, nebo téměř nedotkla.

Zastavme se na chvíli u svérázných kronikářských poznámek dobrušského Aloise Beera, s nímž jsme se na těchto stránkách již setkali. Beer se cítil autorizován posuzovat válečný konflikt z širších hledisek, protože se považoval za člověka „světa znalého“, který měl větší rozhled než jeho dobrušští sousedé. Přitom ale nezapomínal ani na mikrosvět maloměsta s jeho obavami a strachem o vlastní existenci ve víru válečných událostí.

Beer jen částečně sdílel poněkud lehkomyslné naděje, vyjádřené větami typu: „*Prušáky utlučeme čepicemi.*“ Zároveň si však byl vědom síly a organizovanosti pruské armády. Zajímal se i o výzbroj a výstroj obou válčících stran, aniž by pochopitelně ze získaných poznatků dokázal vyvodit

odpovídající závěry. Ale ty nedokázali vyvodit ani příslušní rakouští generálové.

Beer vzpomíná, že již „v dubnu mluvilo se o válce s Pruskem, leckde vyzvali se mužští, skoro vysloužino měli, v opětovné vřadění! Dříví dlouhé se do pevnosti (tj. do Josefova) vozilo, při čemž i občaní pracovali. Pověsti válečné všech druhů kolovaly, nejvíce pruské zajímaly, jenž vždy s posměchem! Ale vzdor všemu se ke skutku nepodobalo. V pevnosti se všemu jen smáli...“ V průběhu dubna a na počátku května se situace značně přiosvětila a vedla až k válečnému stavu. Bystrý pozorovatel Beer to zaznamenal velmi svérázným způsobem: „...jejichž průjezd (tj. rakouských důstojníků Dobruškou) jsem co válečný zjev udával ač jsem vysmán byl, ale šklíbové žasli, když 9. 5. na radnici „Manifest“ (Vyhláška) německá i česká vyvěsila se: *My Frt. Josef Iní císař rak.* (Beerova poněkud originální zkratka císaře Františka Josefa I.) *vyhlašujem, že... atd., dříve meč do pochvy nezastrčíme dokud nepřítel nepokoříme. Lid mlčky čítaje odešel.*“

Ve městě i okolních vesnicích se připravovali na válku. „*Poutníci do Vambeřic nechodili. V pohraničních obcích byly třenice, hádky i bitky. Lidé leckde počali své věci důležité zazdívati v tajnosti.*“ Oproti očekávání však neměli obyvatelé našeho kraje z nadcházející vojny příliš veliký strach. Vládl značný optimismus (jak se ukázalo neodůvodněný) a víra ve vítězství rakouských zbraní. Skeptici, k nimž patřil do značné míry i Beer, byli terčem urážek a posměchu. Kronikář jeden takový případ zaznamenal, včetně tragického konce: „*Na můj nesouhlas (s očekávaným lehkým vítězstvím nad Prusy) byl jsem tupen a ten, jenž nejvíce zuřil, šklíbě se těm ničemným Prušákům, po bitvě mu granát pruský urazil nohu! když po bitvě dne 28. 6. nalezl kouli šišatou (die Spitzkugel) šroubovitou, šrapnel, chtěje ji zkouseti.*“

V posledních červnových dnech překročila pruská vojska hranice v severovýchodních Čechách a postupovala

směrem do vnitrozemí. Pevnosti v Josefově a Hradci Králové, které měly postupujícího nepřítele zastavit, patřily již vojenské historii a do vlastních bojů vůbec nezasáhly. Operativnější pruská armáda, vyzbrojená modernějšími zbraněmi, použila z toho vyplývající moderní taktiky a v několika rychle po sobě jdoucích bitvách rakouská vojska porazila, přičemž jim způsobila velmi těžké ztráty. Neblahou úlohu též sehrála i nedokonalost štábních map a jejich špatné čtení. To například způsobilo, že jednotky Hertwekovy brigády obsadily místo Police nad Metují Pulice u Dobrušky (viz Politz – Pulitz).

V samotné Dobrušce se rakouští vojáci začali ubytovávat již od konce května. V průběhu června jich stále přibývalo. Až do 13. června zde pobývala eskadrona 1. dragounského pluku prince Eugena Savojského, mezi 12. a 25. červnem 40 jezdců 6. hulánského pluku. 13. června se k nim připojilo dalších 108 mužů s koňmi. Další vojáci pak dorazili od 24. do 26. června. Poslední posily přišly ještě 27. června, ty však ještě unavené namáhavým pochodem pokračovaly dále směrem k Náchodu, kde byla na Dobeníně vybojována krvavá bitva, vítězná pro Prusy, nešťastná pro rakouské vojsko.

V téže bitvě na Dobeníně byli těžce zraněni i čtyři rakouští vojáci židovského původu, kteří zemřeli v okolních lazaretech a všichni byli pohřbeni do společného hrobu na židovském hřbitově v Dobrušce jak hlásá nápis na pomníku.

Hlavní pruské síly pokračovaly směrem na Hradec Králové, ale i na vedlejším směru, kde ležela také Dobruška, se začaly objevovat pruské jednotky. Do města vtrhli první prusí vojáci 7. července. Pobyt pruského vojska v Dobrušce byl pro město příliš velkou zátěží. Vojákům a důstojníkům museli měšťané poskytnout ubytování a stravu, navíc prusí velitelé požadovali i nemalé peníze pod pohrůzkou vypálení města. Aby bříme pruské okupace bylo ještě těžší, vypukla 22. července epidemie cholery, zavlečené sem rovněž pruskými vojáky.

Válka nebyla jen záležitostí armád obou válčících stran. Stále více se dotýkala i životů civilních osob. Obyvatelé měst a vesnic se snažili bránit své rodiny a majetek před nebezpečím, které znamenalo nejen vojsko (příčemž bylo téměř lhostejno které), ale také různé potulné loupeživé tlupy, zneužívající válečného chaosu. Na ochranu před drancováním takových tuláckých tlup ustavili dobrušští měšťané již v polovině června ze svých řad hlídky. Starost to byla opodstatněná, protože právě v kritických dnech na konci měsíce června se v okolí Dobrušky objevila asi stočlenná skupina oblečená do pruských uniforem a loupící a drancující pod záminkou rekvizicí pro pruské vojsko.

Osudného dne, 27. června, kdy proběhla bitva u Náchoda, ustavil také křovický starosta Novohradský na ochranu obce a jejích obyvatel hlídky, které vyzbrojil dvanácti ručnicemi. Jak záhy uvidíme, křovičtí tyto zbraně použili způsobem, který starosta Novohradský zřejmě neočekával.

Obyvatelé vesnic z okolí, kteří zřejmě neměli valného pojetí o skutečné síle pruského vojska, se proti němu postavili na ozbrojený odpor. Dne 23. července se z Nového Města nad Metují do Dobrušky přesunovaly dva silné pruské vojenské oddíly, čítající 800 a 400 mužů. Ozbrojení vesničané na ně u Běstvin zahájili palbu. Prusové zřejmě s nevelkou námahou útočníky zahnali a utábořili se na louce Špitálky mezi Dobruškou a Křovicemi.

Časně ráno následujícího dne bylo toto pruské vojenské ležení vesnickými povstalci přepadeno. Ozbrojenci byli z Křovic, Jesenice, Bohuslavic, Krčína a dalších obcí. Selským velitelem se stal Jan Voborník ze Lhoty u Nahořan. Přes svoji neočekávanost neměl přepad naději na výraznější úspěch. Pruští vojáci se postavili na organizovaný odpor a po několika výstřelech útočníky rozprášili a zahnali.

Následovaly už jen represe. Prusové však zřejmě neměli zájem na dalším vyostřování vzájemných vztahů s již tak dost nepřátelským okolím, a tak se spokojili s prohledáním

domů v Dobrušce a v některých okolních vsích. Přitom ovšem neopomněli využít domovních prohlídek k drancování. A tak největší škodou bylo vypálení domku Josefa Šenkýře mezi Dobruškou a Křovicemi při zmíněné srážce.

Pruská kořist z domovních prohlídek, představující kromě naloupených cennějších předmětů i 365 kusů různých ručnic, byla trestním oddílem odvezena do Kladska. Spolu s touto kořistí byli do kladské pevnosti odvedeni i křovický starosta Novohradský a deset dalších vesničanů, především z Křovic a Valu. Domů se po mnohých útrapách vrátili až za několik týdnů.

Ve sbírkách dobrušského muzea se nachází i pruská pěchotní přílba, vzor 1843. Jejím původním nositelem byl některý z vojáků 6. pruského granátnického pluku. Možná, že ji ztratil, možná, že byl jedním z pruských padlých v bitvě u Náchoda. Na opuštěném bojišti ji našel pozdější starosta Křovic Kánský, který k ní po třiceti letech připojil vzpomínku, z níž alespoň část ocitujeme. „...*po tom, v několika dnech přitáhli Prusové do Křovic, prohledali vše ve staveních, pátrající po zbrani, cokoliv podezřelého. Ve spěchu hodil tuto přílbu v účtě podepsaný V. Kánský do studně, která teprv po roce při čištění vytažená, takto pro památku zachovaná.*“

Přílba dávno mrtvého pruského vojáka a hrst zapsaných vzpomínek na poslední válku, jejíž hlavní válčiště bylo částečně i v kraji pod Orlickými horami. Po jednom a půl století již rány nebolí a padlí nemají již pozůstalé. Mezitím byly nové války, noví padlí a noví pozůstalí. Ale neměli bychom zapomínat ani na ty z roku 1866. I když je to už tak strašně dávno...

Město Dobruška mívalo zase jinou památku na tuto válku. Její veterán hejtman (kapitán) na odpočinku Josef Chrudimský (1806 – 1882) se usadil po svém odchodu z aktivní služby v bývalém čp. 61 Na Budíně, založil chudinskou nadaci a svůj dům odkázal městu, aby v něm byla v budoucnu zřízena nemocnice.

Hlasy doby

Válečné události roku 1866 v Dobrušce

Nastal rok 1866 pro Čechy a zvláště Dobrušku osudný. V květnu počaly přípravy k válce s Pruskem. 24. května počali dragouni a pak každého dne přes Dobrušku k Náchodu táhnouti – což trvalo do 29. t. m. inclusive. 23. června přišly na Opočno: 3 pluky kyrysníků, 3 pluky hulánů – 24. t. m. odtáhly k Josefově; téhož dne c. k. poštovní 24. června 1866 ráno přitáhl na Opočno celý desátý sbor, jenž druhý den odtáhl k Josefově. 25. června přitáhl sem čtvrtý sbor; 26. června šestý sbor – i ti odtáhli k Josefově.

27. června jel jsem ráno do Dobrušky; šel jsem na věž radnice, odkudž jsem spatřil střelbu z děl Prusáky na naše vypalovaných. Bitva na Dobeníně, kdež kostel, oltář i s obrazem sv. Václava od J. K. Rojka tam daným, kazatelna, varhany porouchány. 28. června táhlo nesčíslné vojsko přes Dobrušku i přes Opočno k Josefově. Hrubá střelba odevšad se ozývala. 29. června při velkém parnu odpoledne o 4. hodině velká bitva u Skalice – odtud k Josefově, ke Králové Dvůru a dále. Od 28. června počínaje přivázeli se ranění vojínové na Opočno – a bez pochyby i do Dobrušky. 3. července strašná bitva po celý den pod Chlumem, u Všestaru, u Sádově, u Hradce. Naši prohráli! Škoda té krásné jízdy – těch našich statných koňáků!

13. července 1866 přišli Prusáci do Dobrušky i na Opočno – sem celý praporek, 800 mužů, pluk královny Alžběty. Na faře opočenské uvelebil se 16 mužů. 14. července odtáhli z Opočna k Třeběhovicům. 17. července přitáhl jiný praporek Prusáků. 18. července odtáhl k Třeběhovicům. 22. července mezi službami božími přitáhl 510 Prusáků od Pardubic na Opočno – na oběd, a pak zrekvírovali 10 volů, 3 koně, 10 centů cukru, 25 měřic ovsu a fůru obilí. Ponechali zde dva nemocné a choleru, na kterouž oba 24. července zamřeli – a od 27. července počali i ve městě a ve vesnicích cholerou umírati.

31. července přišli Prušáci do Dobrušky – rozešli se po tlupách do Valu, Provoze, Domašina, Křovic, pátrající po zbrani – a po lupu. Odvedli pryč křovského představeného a dva syny Markovy a Smrčkovy z Valu.

13. srpna přitáhlo 800 Prušáků opět na Opočno – a 14. v patách za nimi 180 mužů a 3 oficíři od pluku 58. Pobývši zde posádka prušácká odtáhla 3. září 1866 do Náchoda a dále přes Broumov domů nadobro.

V Dobrušce vypálili Prušáci jedno stavení – Šenkýřovo – na cestě po silnici od Dobrušky k Novému Městu. Škody způsobili v Dobrušce na 24.000 zl. rak. čísla.

Tak se odsloužili Prušáci Rakousku za pomoc proti Dánsku poskytnutou – a vyhodili ho z Německé říše, což dobře učinili, poněvadž tam nemá cos hledati a předce neustále tam svých zraků otáčí.

(Josef Mnohoslav Roštlapil, Pamětnice děkanství dobrušského, str. 433 – 434)

Lazaret v dobrušském špýcharu

Již po poledni 27. 6. ubozí zranění vojíní naši z bojiště u Náchoda odváženi a též do Dobrušky mnoho zmrzačených vojínů přiveženo bylo... Nemocní naši vojáci zůstali též v Dobrušce kolik měsíců v léčení, an to právě v letní době bylo, tedy byli umístěni v sousedské obilnici (špýchaře), kamž občané střídavě denně ustanovenými lidmi obsluhovati dávali. Několik z těchto raněných vojínů zemřelo a na hřbitově u sv. Ducha byli pohřbeni.

(Paměti Jana Hoňka I., str. 37)

Přesuny vojsk

Dne 23. 5. 1866 přijeli do Dobrušky první husaři na jednu noc. Pak přišlo další vojsko na byty – dragouni a huláni. Dne 24. června v neděli přišla 1. brigáda vojska do ležení v Dobrušce, ostatní k Opočnu... Ležení vojenské bylo na kopci

okolo sochy P. Marie nad Pulickou ulicí. Dne 25. přišla zase 1. brigáda...

(Viravský Václav, Paměti, 1829 – 1866, str. 26)

Napadení pruského vojska sedláky

Dne 23. v noci na 24. července se shlukli sedláci a napadli posádku, která přišla do Dobrušky. Na ně vyslaná patrola ke Křovicím. Ta byla od sedláků z Krčína, Bohuslavic a Zahořan přepadena. Prušáci zapálili chalupu na kopci číslo 1/c Václava Šenkýře, načež se sedláci obilím na všechny strany rozutíkali. Chyceni a do Kladska odvezeni byli: Pařízek z Dobrušky, Václav Šenkýře syn a dva Šolínové z Křovic. Prušáci dne 31. července zase přišli a hledali po vesnicích zbraně a původce tohoto výstupu. Odvedli představeného z Křovic Novohradského, dva Moravcové a Smrčka z Valu... Odvedli je do Kladska.

(Viravský Václav, Paměti, 1829 – 1866, str. 27)

První světová válka

„Nepravý převrat“ v Dobrušce 5. října 1918

Přestože prusko-rakouská válka 1866 byla posledním válečným konfliktem, který postihl náš kraj přímo, dotkly se jej i válečné konflikty dvacátého století, které stíraly rozdíly mezi frontou a zázemím a jež přenášely tíhu války čím dále tím více na civilní obyvatelstvo. Nedostatky v zásobování, drahota a hlad, to byly průvodní jevy obou světových válečných konfliktů, kterými "obohatilo" dějiny lidstva dvacáté století. Protože došlo k vyčerpání téměř všech surovin, byly v celé zemi zrekvírovány pro válečné účely kostelní i obecní zvony. Tak se v letech 1917 – 1918 stalo i v Dobrušce a okolí. Jen v Mělčanech zakopali v noci bratři Jan a Josef Škodovi obecní zvonek a zachránili jej tak před rekvizicí.

Z prvotního „casus belli“ (příčina války) vyrostl konflikt, který postupně pohltil takřka celou Evropu. Válčiště ale byla i na jiných kontinentech. Na straně jedné bojovaly tzv. centrální mocnosti, tj. Německo a Rakousko-Uhersko, jejich protivníky

byla především Anglie, Rusko, Francie, později i Itálie, USA a další. Takřka žádný evropský stát nezůstal stranou.

Z původních záměrů na rychlé vyřešení konfliktu nezůstalo po několika měsících válčení naprosto nic a válka se změnila ve válku zákopovou, v boje, které si za čtyřleté období vyžádaly na deset miliónů obětí. V dějinách válek se tak řadí k nejrozsáhlejším a právem jí náleží smutné přízvisko „světová“ a s ohledem na další, která po ní následovala jen za pouhých dvě desetiletí, i přívlastek „první“.

Ohledem na počátek první světové války byl v Dobrušce na náměstí v sále bývalého hostince U labutě zřízen válečný lazaret. Prvních třicet raněných vojáků sem bylo přivezeno 14. listopadu 1914. Odtud pak odcházeli po základním vyléčení na zdravotní dovolenou k doléčení ke svým rodinám. Pak byl znovu posouzen jejich zdravotní stav a podle něho byli buď trvale propuštěni z vojny, nebo opět nastupovali do „marškumpanií“ k novému zařazení na frontu.

Pro některé z nich byl však dobušský lazaret již místem posledním. První raněný voják Lazar Rozemberg, dělník z Turčianského Sv. Martina, zemřel již dne 30. prosince 1914. Jako další zemřel 18. února 1916 Josef Dörner, tkadlec z Polomu v Orlických horách, pak 6. června 1916 Antonín Nejvet, tkadlec z Tisu a dne 15. 7. 1916 Josef Hejna, dělník z Borové. Všichni kromě Antonína Nejveta, jehož si pozůstalí odvezli k pohřbu domů, našli svůj poslední odpočinek ve společné hrobce na městském hřbitově v Dobrušce.

První světové války se nedobrovolně zúčastnila i řada mužů z měst a obcí Podorlicka. Mnozí z nich se z fronty již nevrátili. Jejich památku připomínají pomníky padlým, které najdeme téměř v každé obci. Jsou do nich vytesána jména lidí, kteří položili své životy za něco, co jim bylo bytostně cizí. Museli opustit své ženy a děti a jít bojovat "za císaře pána". Zbyla po nich jen prázdná místa, která zacelil až dlouhý čas. Jeden z nejdojemnějších památníků padlým je na Spáleništi u Dobrušky. Tvoří jej prostý kříž, na jehož podstavci je vzadu vytesán

letopočet 1914 - 1918. Symbol smrti bez viny může být i symbolem obětí války.

Hlasy doby

Jak začala první světová válka

(Vzpomínky Josefa Ulrycha z Dobrušky, tehdy bytem v Jaroměři)

Přišel tedy den osudný 24. červenec 1914, kdy časně zrána byly překvapeny miliony mladých lidí zprávou, že se mají stavěti v pluky, aby hájily císaře a jeho domnělá práva svými životy. Když se objevily na rozích domů velké žluté cedule ohlašující mobilisaci, byla většina obyvatelstva silně překvapena.

Záložní vojáci dívali se leckde na sebe zrakem vytřeštěným, nemohouce se hned vpravit do situace. Mužové, připravení na ostré výkřiky, odcházeli s hlavami svěšenými, naplněnými těžkými starostmi.

V domácnostech plno vzdechů a pláče. Mraky zastavily se nad naší hlavou, rudý blesk klikatou čarou prořal temnou nejistotu, ve které jsme poslední měsíc žili a krvavě ozářil cestu před námi...

Bude vojna bude, kdo tam na ni půjde? Odpověď na tuto otázku viděli jste vzápětí. Vaši synové, bratři, otcové s kufříkem v ruce, s ranečkem v podpaždí spěchali už příštího dne k nejbližšímu nádraží a vlaku pod prapory svých pluků. – Nešli sami. – Jejich ženy a děti, jejich otcové a matky, jejich bratři a sestry je doprovázeli...

Srdce se sevřelo nám všem úzkostí, když na nádraží dával se vlak zvolna do pohybu a roztrhl ruce, které před chvílí spolu se tiskly a nyní vztažené již k sobě nedosáhly.

Němci ochotně se stavěli pod prapory svých pluků, neboť přece měli v sobě trochu věrnosti k domu císařskému. Mezi Čechy bylo méně ochoty než u Němců. Ale nepomohlo nic, museli přece, byť se zaťatými zuby a pěstmi.

Píseň se stupňovala, když se sjížděli do Josefova a Jaroměře branci ze všech stran. Automobily supaly, rychle se míhaly bicykly, z vlaků vystupovaly nové a nové hloučky mužů do

zbraně povolanych. I ti, kteří nebyli mobilisací přímo dotčeni, s lačnou zvědavostí hleděli příštím věcem vstříc, měli pocit, jako by se nad celým krajem vznášela popelavá křídla a jako by se nebeský blankyt měnil v olovo. Všude v duších temný mrak aneb pološero.

Počet vojska v našich obou městech vzrůstal den co den, po ulicích se vojenské čapky jen míhaly, vlnily. Hudba vojenská hrála každý den. Tu a tam se hlučně zpívalo. Avšak zevnější okázalosti nedovedly přehluchati úzkostlivé hlasy lidského nitra.

Rokováno, že válka dlouho nepotrvá. Po válce bude ve třech, nejdéle v šesti měsících. Představte si, co natropí moderní válečné stroje v jedné hodině. Proto válka dlouhá nebude, třebaže se žene do ní skoro celá Evropa. Několik bitev jednu stranu zmrazí a druhou stranu skoro zničí, povalí do prachu zcela. Ovšem zápas bude děsný, ale ohnivé tlamy děl vyřvou se brzy. Vždyť by dlouhou válku finance žádného státu nesnesly. Považte si, tak obrovské náklady na milionové armády!

Čím tedy mohutnější vstup na zápasišť, tím bude kratší. Jiní zase tvrdili, že finančníkům (kapitalistům) a dodavatelům bude záležitosti na tom, aby válka co nejdéle trvala.

Tak a tak rokováno na počátku války.

Vzpomínky na válku

(Jindřich Hušák – Cháborský)

Halič – smutná rovinatá zem. Polsko jako stát neexistovalo. To bylo rozebráno Ruskem, Rakouskem a Německem.

Nádraží místy vypálená a zbořená, vesnice chudé a vydrancované – poloviční tvář války.

Ruské Polsko. Rovnou jsme jeli do Vladimíru Volyňského a v jedné ubohé vesnici nás usadili.

Nás ubytovali v jedné děravé stodole. Tam bylo naše lůžko. Slabá vrstva slámy a v děravé střeše k nesečení nebeské hvězdy. Zimou se spát nemohlo a ráno jsme se nemohli dostat do bot. Jídlo – ráno černé kafe a kousek chleba, večer totéž. V poledne jenom řídká polévka. Kdo měl peníze, přikupoval si od židů bulky.

*Tady byla pořádná zima a stálý rovinatý vítr. Den co den
execírka. Myšák z Náchoda měl omrzlé ruce. Dostal se dozadu.
Zase mě napadla myšlénka: Mně také mohou omrznout ruce!*

*Když jsme leželi ve sněhu, ruce jsem do něho zahrabával.
Každé ráno nic, pořád nic!*

*Jednou jsem měl noční službu u kuchyně. Byla na vyvýšené
planině a kolem dokola rovno. Dvakrát jsem odšrouboval víko
kotle a celou ruku jsem strčil až po loket do vody. Pak jsem šel na
vítr. Za chvilku jsem tancoval bolestí. Ráno jsem se díval na ruku.
Byla zdravá. K dalším pokusům jsem už neměl odvahy.*

*Asi v dubnu jsme se hnuli dále k frontě. Urazit za den 20 km
byl v této krajině, kde se nenašel sebe menší kamínek, výkon
obrovský a trval celý den. Vojsko na takovém pochodu se přímo
plazilo po zemi a s největší námahou vytahovalo někdy i vyzuté
nohy z bahna hlíny, která boty bez síly nepustila.*

*Za několik dní jsme se dostali do samé blízkosti fronty. Stávalo
se nám, že jednotlivé střely granátů létaly nám nad hlavou a
řezavý jejich hlas hrbil naše záda ve strachu, že na nás dopadnou.
Také jsme uviděli odsun raněných. Mrtvolné tváře a krvavé hadry
tišily naše hlasy. Jenom oči jsme nemohli od toho odvrátit.*

*20. dubna jsme přišli do první linie. Byl jsem zvědav, jak
vypadají zákopy a tu jsem viděl hluboké příkopy se zpevněnými
kraji, všelijak lomené s otvory pro výhled na nepřítel. Tento
veliký náš úsek byl ještě stále v klidu. To znamená, že se ještě nic
nedělo. Ale dalo se tušit, že tomu tak dlouho nebude. V jednom
místě zákopu byla vymalována velká černá ruka a pod ní nápis:
„Cesta do Ruska“. Tomu jsem se strašně divil. Vždyť to byla
ukázka holé vlastizrady a nikdo to neodstranil. Kousek dále byl
zase pěkný verš.*

*Čum landvére do té díry,
čum landvére stále vpřed,
když oficír kolem kráčí,
sraz sulcáky dříve radši,
dřív než by ti jednu vlep!*

V linii jsme dlouho nebyli a šli jsme do cugsrezervy. Bylo to asi 15 minut vzadu, kde byly řadou kuchyně, různé baráky pro zásoby apod. Byl tam také štáb našeho velitele pluku obrsta von Ice. Stráže se stavěly na třech místech a k baráku našeho obrsta vybíral náš kaprál jaksi ty nejspolehlivější. Mezi nimi jsem se ocitl také já.

4. června 1916 v neděli v 6 hodin ráno začínala Brusilova ofenziva. Země byla v plamenech. Rychle naše část se přemísťovala na jiný úsek. Vešli jsme za vedra do borového lesa a měli příkázáno se zakopat. V bílém jemném písku někde vytryskla voda. Počala se pít, ač na to byl přísný zákaz. Jeden chlapec z našeho houfu se přesto napil a za trest byl uvázan ke stromu. Všichni jsme se dívali na toho hochu, protože až sem dopadaly pršky šrapnelů.

Už jsme nejedli druhý den, protože naše kuchyně byla kdesi vzadu. Horší to bylo se žízní. Ta nám vůbec nedala v noci usnout.

Třetí den ráno přes naši dlouhou linii padaly mezi nás šrapnely. Hovor mezi námi už nebyl žádný. Odpoledne se naši důstojníci stahovali dozadu. Mezi námi jen zůstal frajtr a kaprál. Věděli jsme co to znamená. Střelba ustávala, až nastalo ticho. Dostali jsme rozkaz zvednout se ze zákopu a stáhnout se dozadu. Utíkali jsme z lesa mokrou loukou. Já už jsem nemohl popadnout dech. Všecko jsem měl na sobě, nic jsem neodhodil. Vedle nalevo bylo husté mláží. Tam jsem si chtěl lehnout. To však chtěli také jiní. Báli jsme se jeden druhého a tak jsme běželi dál až k jednomu domku na kraji vesnice Marianovky. Tam na nás křičeli: „Neutíkejte, jsme obklíčeni!“ Bylo tam asi sto vojáků a vedle nich velická kupa kvérů. Praštil jsem s flintou také. Do nás prsklo několik ran. Schovali jsme se za zdí domku, když tu se objevila rezivá plachta Rusů, kteří letěli na nás a křičeli urrrráá!

Rozlícení Rusové vběhli mezi nás. Křičeli: „Ty Maďar? Ty Maďar?“ Všichni jsme křičeli: „Nepucajťe, my jsme Češi.“ Jeden mně položil bodlo na prsa a ukázal vztekle na můj bajonet. Ten jsem zapomněl zahodit. Mrštil jsem s ním na kupu.

Naši dvojici roztrhl včas ruský lajtnant a křičel: „Po čtyry rjaditěs, po čtyry!“ Hnali nás dozadu do zajetí. V lese páčila do našich ruská maximka. Z její hlavně šlehaly dlouhé ohnivé jazyky. Vešli jsme zpátky do lesa. Všude leželo plno věcí, kterých se vojáci zbavovali, aby mohli více utíkat.

Převrat nepravý v Dobrušce 5. října 1918

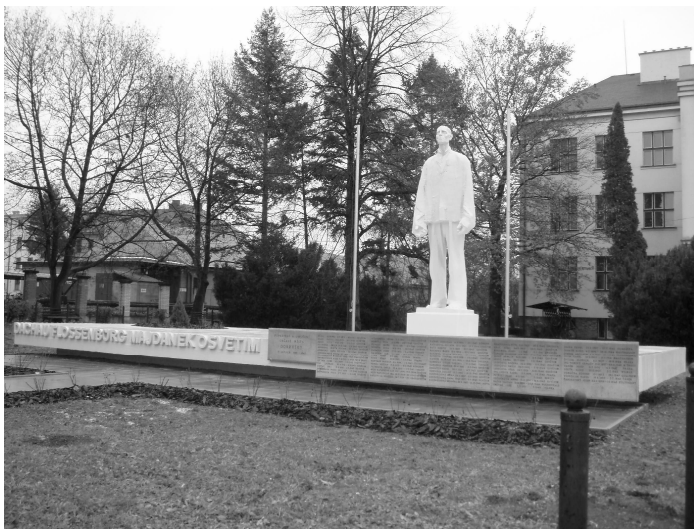
(Úryvek z deníku Josefa Vaňka z Dobrušky)

(Pátek) 4. 10. Maminka přišla z kostela a hlásá hlasitě po celém domě, že už je mír. Pan Krauser prý přijel odněkud a přivezl tuto zprávu. Ony se takové zprávy tradují už několik dní.

(Sobota) 5. 10. Prší a je šeredně. Odpo. přijede Pepík se zprávou, že už je uzavřeno příměří. Jdeme všichni na náměstí, kde je velmi hlučno a plno praporů; také my jsme vyvěsili prapor. Večer na náměstí, kde je spousta lidí, hraje hudba a Krauser ohnivě řeční, vítá se mír a boří se Rakousko, strhávají se orli z úřadů, jeden byl vhozen do rybníka u Langrova mlýna (Pulic. ulice), studenti propustili vězně zavřené pod radnicí, všude slavnostní osvětlení, střílí se z něčeho. Jdeme pak na „Červenou“, kde je plno, jako ostatně ve všech hospodách.

(Neděle) 6. 10. Krásná neděle. Ukázalo se, že ta radost byla trochu předčasná, nic se nikde neděje.

Druhá světová válka a boj proti fašismu

Památník obětem nacismu v Dobrušce

Druhá světová válka

Rozčarování z krutosti světové války dalo mimo jiné život také extrémistickým hnutím, z nichž se zrodily jedny z nejkrutějších diktatur v dějinách lidstva. Již ve dvacátých letech se po svém operetním „pochodu na Řím“ zmocnili vlády v Itálii fašisté v čele s „ducem“ Benito Mussolinim. Jestliže tento muž byl spíše vděčným objektem karikaturistů, jiný vůdce, který se zmocnil v roce 1933 Německa, Adolf Hitler, již úsměv na žádné tváři nevyvolával.

Tváří v tvář hrozícímu válečnému nebezpečí ze strany hitlerovského Německa se Československo připravovalo na obranu mj. i vybudováním mocných pohraničních opevnění nejmodernějšího typu.

Organizaci obrany severní hranice republiky od Labe přes Lužické a Jizerské hory, Krkonoše a Orlické hory až po Králíky zajišťovalo velitelství II. sboru v Hradci Králové.

Budováním pohraničního opevnění bylo v roce 1936 pověřeno Ředitelství opevňovacích prací, které realizovalo plán výstavby v nejužší spolupráci s hlavním štábem. Dobudování jednotlivých pevnostních pásem, tj. pásma lehkého opevnění, pásma těžkého opevnění a záchytného pásma, mělo být dokončeno během deseti let.

V podstatě existovaly následující typy jednotlivých opevnění: *lehké opevnění* nazývané „řopík“ (odvozeno ze zkratky ŘOP – Ředitelství opevňovacích prací) mělo chránit v souvislém pásmu linii celého hlavního obranného postavení republiky. Objekty tohoto typu byly vybudovány v celém pásmu Orlických hor. Bunkry byly stavěny ve dvou sledech, přičemž hustota pevnůstek prvního sledu byla větší. Objekty lehkého opevnění byly vyzbrojeny dvěma kulomety, z nichž jeden byl obvykle těžký a třetím kulometem záložním. Posádku tvořilo jedno družstvo. Bunkry svoji palbu křížily, vzájemně se kryly a tloušťkou železobetonových stěn od 500 do 800 mm měly odolat i 150 mm houfnicím.

Těžké opevnění. Objekty tohoto typu byly navrhovány včetně dokumentace přímo ŘOP a měly tvořit obranné pásmo v předpokládaných směrech hlavních úderů. Pevnůstky se skládaly ze dvou pater, bojového nad povrchem terénu a z podzemního týlového patra. Výzbrojí se jednotlivé objekty částečně lišily podle obranné povahy dané terénem. Rozdílný byl počet pancéřových zvonů, kanónů a kulometů. Průměrně byl však každý objekt vyzbrojen dvěma kanóny ráže 47 mm a šesti těžkými kulomety kromě dalších lehkých kulometů určených pro pancéřové zvony i ke speciálním účelům a kasematových granátometů k ochraně hluchých prostorů pevnůstky. Kanón měl být palebně použit vždy s těžkým kulometem jako tzv. smíšené dvojče. Opevnění tohoto typu známe v Orlických horách z oblasti Sedloňova, Olejnice i odjinud.

Nejvyšším a nejmohutnějším typem pohraničního opevnění byly *tvrze*, budované na strategicky nejcitlivějších směrech. Například dobrošovská tvrz spolu s pásmem těžkého opevnění uzavírala tradiční Branku ve směru předpokládaného hlavního úderu nepřítele Kladsko – Náchod - .Pardubice. V Orlických horách byly vybudovány tvrze Dobrošov, Skutina, Hanička, Adam, Bouda a Výšina.

Nejmodernější opevnění celého našeho pohraničního území však byla v žambereckém výběžku, kde tvrze Adam a nedokončená Hanička měly spolu s tvrzí Výšina zabránit německému vpádu ve směru na Králíky, Štíty a Zábřeh, a tak znemožnit přetnutí republiky i všech jejích nejdůležitějších strategických spojů.

Tvrz byla mohutnou pevností skládající se ze soustavy pěchotních a dělostřeleckých srubů, palebných vysouvacích dělostřeleckých a minometných věží, kulometných i protitankových zbraní všech ráží. Celá soustava palebných i velitelských stanovišť byla spojena chodbami a několikapatrovými podzemními kasematy vybavenými schodišti, dokonalými výtahy, kanalizací, studnou, elektrickým dálkovým vedením i vlastní elektrárnou. V podzemí byly ubikace mužstva, štáby, nemocnice skladiště. Hlavní vchod do pevnosti byl umístěn daleko v týlu a vstupní podzemní chodba byla opatřena úzkokolejnou železnicí. Všechny prostory tvrze byly dokonale osvětleny a telekomunikačně spojeny.

Systém pohraničního opevnění zesilovaly ještě drátěné překážky, pásma protitankových zátarasů a příkopů i minových polí. Střelba většiny pevnostních zbraní mohla být vedena i v noci bez osvětlení cíle dle přesných panoramatických náčrtů. Navíc bylo pohraniční opevnění hájeno jednotkami pozemního i protiletadlového dělostřelectva. K bezprostřední ochraně státní hranice a zachycení prvního náporu nepřítele vláda zřídila 23. října 1936 zvláštní vojenské jednotky tzv. *Stráže obrany státu*.

Po brutálním potlačení jakékoli domácí opozice začal Hitler svou agresivní pout' po Evropě obsazením

demilitarizovaného pásma v Porýní. Demokratické velmoci mlčely, a tak si troufal na stále větší sousta. V roce 1938 to bylo Rakousko a československé pohraničí. Definitivně pak spolkl zbytek Čech a Moravy v roce 1939 a 1. září tohoto roku zahájil ozbrojené tažení proti celé Evropě.

Válka trvala téměř šest dlouhých let a skončila úplnou porážkou Německa a jeho spojence Japonska. Její tragické bilanci dominuje na padesát miliónů mrtvých.

Válka a české země

Obdobně jako v jiných porobených zemích začal se i u nás organizovat odboj proti nacistickým okupantům. Svůj první předobraz měl již v účasti dobrovolníků v mezinárodních brigádách na pomoc demokratickému Španělsku. Z našeho kraje to byli například malíř Zdeněk Přibyl z Dobrého, Jaroslav Hartman z Dobrušky, Vendelín Opatrný z Týniště nad Orlicí, Jaroslav Tojnar z Dobrušky a mnozí další. Zejména pak po vypuknutí války odešlo mnoho mladých lidí ilegálně do zahraničí, aby se posléze zapojili do bojů na východní i západní frontě.

Druhou oblastí protifašistického boje byl ilegální domácí odboj. Vzniklo celé spektrum odbojových organizací, od vojenské Obrany národa přes odboj sokolský až ke komunistickému. Nezkušenost, zrada a nasazení konfidenti mnoho odbojových skupin zlikvidovali. Ke konci války začal i přímý ozbrojený partyzánský boj, i když nedosáhl takové intenzity jako v jiných evropských státech.

Válka a Podorlicko

Náš region byl v letech 1938 – 1945 zmenšen o odtržené pohraniční oblasti s německým obyvatelstvem. Ve zbylé části se v podstatě ihned po vypuknutí války začaly organizovat odbojové skupiny. Silnou základnu zde měla Obrana národa i odboj sokolský. Po napadení Sovětského svazu zintenzívněl i odboj komunistický. Mnoho příslušníků odboje padlo do sítí gestapa a bylo popraveno či umučeno v koncentračních táborech a

věznicích. V roce 1945 se ve městech a obcích začaly tvořit revoluční národní výbory, které po osvobození přebíraly místní moc.

Nejkrutěji byly nacistickou okupací postiženy židovští občané. V Protektorátu začaly platit tzv. Norimberské protižidovské zákony, na jejichž základě byli všichni židé internováni v Terezíně, odkud potom pokračovala jejich cesta smrti do vyhlazovacích koncentračních táborů. Všechny podorlické židovské obce v období okupace zanikly a jejich příslušníci byli téměř do jednoho vyvražděni.

Nejvíce obětí války (v poměru k počtu obyvatel) měla mezi východočeskými městy Dobruška. Na nacistických popravistiích, ve věznicích a koncentračních táborech zemřelo jedenasedmdesát jejich obyvatel, z toho čtyřicet židů.

Někteří občané našeho kraje ilegálně odešli do zahraničí a zapojili se do bojových akcí zahraničních armád. Byli to například španělští dobrovolníci, nebo letci ve Francii a později ve Velké Británii.

Podorlicko byla osvobozeno v květnu 1945 vojsky Rudé armády.

Hlasy doby

Koncentrační tábor

(Vzpomínky Radovana Dražana z Dobrušky)

V březnu 1941, kdy jsem přišel do Dachau, tam bylo už hodně Čechů, takže jsme měli svůj blok, tedy barák. Čekala nás muka, dřina, hlad a zima. V tenkých vězeňských oblecích se chodilo v létě i v zimě, kdy chránily před chladem naprosto nedostatečně. Když jsme při práci zmokli, v baráku, kde se netopilo, oblek do rána neuschl, takže jsme jej navlékali celý mokrý. To byla jedna z nejhorších věcí. Kdo nebyl otužilý, ten dlouho nepřežil. Zemřel zpravidla na zápal plic. V táboře byly ale i epidemie žloutenky, skvrnitého tyfu či malárie, které oslabený organismus rovněž nevydržel.

Ráno jsme dostali litr něčeho, čemu říkali kafe, šlo ovšem o jakousi žaludovou směs. Vstávali jsme ve čtyři hodiny, následoval nástup na apelplatzu, kde trvalo hodinu než nás všechny spočítali. Pak odcházela jednotlivá komanda na práci. O půl dvanácté byl návrat do tábora a každý dostal litr tzv. eintopfu, což označovalo vodu s rozkrájenými bramborami a řepou, zelím, mrkví, tuřínem, či prasečími boby. K večeři byla polévka, tedy spíše zapražená mouka s vodou a chleba, který měl vydržet i na celý příští den, ale každý jej snědl hned. Byl velký hlad a strach, aby i to málo někdo neukradl. A to přesto, že se taková krádež trestala smrtí. Nešlo o popravu, provinilce prostě dozorcí umlátili.

Představte si mělký rybník, do něhož v březnu nahnali vězně. Lopatami vyhazovali písek ze dna na břeh. Tam si jej "šňůrou" podávali dále, aby jej na konci házeli zpátky do rybníka.

Okolí Dachau byl samý močál. Po začátku války s Ruskem začala trochu jiná práce. Aby se vlaky, vezoucí na frontu vojáky a zbraně, nevracely prázdné, plnili je jiní věžňové krásnou a úrodnou ukrajinskou zemí. My jsme pak touto hlínou zasypávali bažiny a zúrodnňovali je. I tak byla ovšem hlavním cílem práce fyzická likvidace vězňů.

V koncentračních táborech byli nejenom obyvatelé okupovaných evropských zemí, ale i Němci. Zejména němečtí komunisté, kteří bojovali ve Španělsku. Když byli poraženi, vrátili se mnozí domů, kde je čekal koncentrák. Bylo zde i mnoho rakouských antifašistů. Jeden z rakouských vězňů tvrdil, že je v Dachau za to, že kdysi dal Hitlerovi, který pracoval ve Vídni jako malíř pokojů, facku. Nevím, do jaké míry to byla pravda, ale možné to je.

Mezi českými vězni byla zejména intelligence, mimo jiné i vysokoškolští učitelé a vysocí důstojníci. V Dachau jsem se sešel i s náčelníkem československého Sokola Josefem Truhlářem, který vedl celou organizaci, zajišťující ilegální odchod lidí do zahraničí. Jedním z mých spoluvězňů byl také evangelický farář

Opočenský z Kláštera nad Dědinou. Pracoval v komandu, které vykonávalo jednu z nejhroznějších prací vůbec, v krematoriu.

Útěk z Dachau byl v podstatě vyloučen, i když se několik pokusů uskutečnilo. Většinou však končily velice záhy, když se uprchlík pokoušel o získání civilního oděvu a byl udán místními obyvateli. Ale téměř nemožné bylo už projít třemi kulometnými pásmy a elektrickým proudem nabitými dráty.

Nasazení na nucené práce

(Vzpomínky Josefa Macha z Dobrušky)

Vedoucí úřadu práce mi prozradil, že si zemský školní Halfar zjišťoval, kam jsem ráno nastoupil. Když zjistil, že do Drážďanských strojíren, okamžitě nařídil, abych byl z tohoto místa odvolán a poslán s nejbližším transportem jako totálně nasazený do Říše.

Protože nejbližší transport byl naplánován na čtvrtek, byl jsem do něj zařazen jako pomocný dělník na stavbu elektrárny ve Fürstenbergu nad Odrou. Byl jsem zařazen do skupiny, která byla z Dobruška a Náchodsko a ve které bylo celkem dvacet cestářů a tři učitelé, ovšem posudek jsem měl nejhorší.

Fürstenberg nad Odrou patřil do Kreis (kraj) Guben, Bezirk (okres) Wohrlau, ovšem funkčně to bylo obráceně: okres plnil funkci kraje a kraj okresu. Vzdálenosti do nich z Fürstenbergu nebyly velké – územní celky byly proti našim mnohem menší.

V soboru jsme dojeli do Fürstenbergu a začali jsme se ubytovávat. Byla to pro nás skutečná hrůza. Na ubikacích byly patrové kavalce, ovšem ve strašném stavu. Nejstrašnější byl počet vši. Bylo jich tolik, že stačilo šlehnout plamenem svíčky do spáry mezi prkny kavalce a rojila se jich celá hejna. Elektrické osvětlení na našich ubikacích neexistovalo, svítilo se karbidovými kahanci, což přispívalo k „náladě“. Topilo se otvory z hlavní chodby baráku, což sice nezaneřádilo prostředí ubikací, ale naprosto nestačilo.

Na každé světnici bylo deset patrových kavalců, takže na ubikaci nás bylo dvacet. Naše složení bylo různorodé, na ubikace se totiž dostali i pracovníci, kteří do našeho transportu z Dobrušky a Náchodsko nepatřili. V baráku bylo celkem více než 200 pracovníků. Krajské světnice byly malé – na obou stranách – vešli se do nich maximálně tři pracovníci.

Když už jsme potom měli všechno vybalené a uložené pod kavalci, šli jsme už konečně spát, abychom ráno byli svěží. Ke každému baráku patřila i umývárna, která sloužila k osvěžení, a hlavně, alespoň v rámci možností, k očištění po návratu ze stavby. Zajímavé bylo, že někteří pracovníci se šli nejdříve umýt, kdežto jiní šli rovnou na ubikaci, rychle zhltnuli nějakou večeři a většinou únavou „padli“ na kavalec a usnuli. Museli jsem na ně dávat pozor a hlídat, aby nejprve v umývárně provedli očistu těla a teprve potom se po jídle dali do pořádku.

Ráno potom jsme před sedmou hodinou konečně nastoupili na stavbě elektrárny. Hlavní stavbyvedoucí, ing. Burdack, si nás nechal všechny nastoupit a přiděloval nás do jednotlivých skupin. Řekl nám také, že byl informován o tom, že mezi námi jsou pracovníci bez jakékoli dělnické kvalifikace – „inkousti“ – ti se hned odeberou do kanceláře vedoucího inženýra.

Zůstal jsem pohromadě s ostatními a byli jsme rozděleni do jednotlivých part. Práce nebyla příliš těžká. Byl jsem zařazen spolu s Holanďany k obsluze míchačky betonu, kterou jsme krmili cementem a pískem. Spolupráce naší party byla velice dobrá, snažili jsme se co nejvíce škodit. Když už jsem u toho cementu, tak fakt byl ten, že cement na stavbu se dovážel loděmi po Odře a v přístavu jej vykládali američtí zajatci, kteří byli ubytováni v barácích vedle našich. Byly ovšem odděleny od našich baráků drátěným plotem – pro formu – a kdykoliv chtěli, mohli přijít na návštěvu k nám, ovšem, opět pro formu, v doprovodu strážného.

Ale ještě k té vykládce cementu v přístavu. Američtí zajatci měli zapracovaný tento způsob: jeden pytel na vagónek a

tři pytle do Odry. Jsme přesvědčen, že dno přístavu je dokonale vybetonováno.

O poměru německých strážných k Američanům svědčí i to, že si na Štědrý den vymohli, aby tento den prožili společně na našem baráku. Byli mezi nimi i Čechoameričané, z nichž mnozí hovořili velice dobře česky. Štědrý den patřil mezi ty radostné dny. Američané byli velice spokojeni a těšili se na Silvestra, kdy chtěli návštěvu zopakovat – ještě ve větší míře. My jsme samozřejmě byli pro, jenže všechno dopadlo jinak. Za dva dny po Štědrém dnu byli Američané převezeni do zimního tábora. Baráky, v nichž byli ubytováni, byly ne snad zlepšeny, ale více zabezpečeny. Začali jsme mít obavy, kdo přijde místo nich.

Přesně na Nový rok se naše obavy splnily. Asi v 10 hodin prošel okolo našeho baráku transport, který se naprosto lišil od Američanů – transport ruských zajatců. Byli jsme zděšeni z toho, jak vypadají. Snažili jsme se jim podstrčit nějaké jídlo, ale byli jsme přísně pokáráni. Ukázkou byla skutečnost, že když přešla tato smutná kolona, byl sud na odpadky, který stál před naším barákem, jako když ho vymyje, nezůstal v něm ani zbyteček potravin. To nám ten Nový rok 1944 začal velmi „krásně“.

Hned v první pracovní den roku 1944 si nás – takové své oblíbence – svolali a seznámili nás se změněnou situací. Apelovali na naše svědomí, abychom se zachovali dobře a přidělili nám nové úkoly. Dostal jsem do opatrování asi třicetičlennou skupinu ruských zajatců. Naše práce spočívala v tom, že jsme pomalým tempem obcházeli stavbu od jedné ohřívací boudy ke druhé, v každé jsme buď poseděli nebo postáli v teplém prostředí a pak pokračovali dále. Až asi za týden se při tom našem „pracovním“ nasazení ozvalo hlášení závodního rozhlasu, abych se okamžitě dostavil –do kanceláře vedoucího stavby. Tam mi ing. Burdack sdělil, že mám okamžitě skupinu ruských zajatců někomu předat a mám si ihned začít balit věci. Někomu se totiž nelíbila moje „práce“ s ruskými zajatci, a tak mi byla udělena mimořádná dovolená. Ing. Burdack mi ukázal připravenou mimořádnou dovolenku, jízdenku na vlak a průkaz

totožnosti, ve kterém mi měl obecní úřad potvrdit příjezd domů a potom zase odjezd. Pokud se týče odjezdu, doporučil mi ing. Burdack, abych si to dobře rozmyslel a raději zmizel v ilegalitě.

Když se blížil konec války

(Vzpomínky Josefa Škody z Mělčan)

Nejen v Mělčanech, ale i v Pulicích se schází mládež, kterou spojuje zájem o dechovku. Převážně se hraje u Koubků v podkroví. Puličáci nejsou o mnoho starší, většinou o 3 – 4 roky, také už déle hrají. Jsou tu hlavně: Josef Koubek – křídlovka, Jarda Vaněk – heligon. Pohořáci Václav Hrnčír – tenor, Luboš Janský – baryton, Václav Mráz – křídlovka, Jaroslav Linhart – křídlovka, Josef Junek – klarinet. Do této party se zapojujeme i téměř všichni z Mělčan.

Tato „Hudba mladých“ roste nejen co do počtu, ale i kvalitou provedení.

V prosinci 1944 vystupuje veřejně na Mikulášském večeru, který je pořádán v sokolovně v Dobrušce kuratoriem pro výchovu mládeže. (Slovo kuratorium zní hrozně, ale jeho činnost v Dobrušce se omezovala hlavně jen na cvičení v tělocvičně.) Úspěch večera byl veliký, i když se za války nesmělo tancovat. Akce se opakovala v pavilonu v parku, ale muzika odmítla pro nějaké neshody.

Jak se blížil konec války, dochází do zkoušek i sám kapelník Meisner a ujímá se řízení. Chápe se příležitosti vzkřísit svoji, za války utlumenou kapelu. „Vyrukujeme“ byl jeho častý slogan.

Postupně se zapojují další mladí: Zdeněk Čížek – horna, Miroslav Flégl, pekař z Kamenice – křídlovka, Václav Matěj – baskřídlovka, Vlasta Jelen – klarinet, Jaroslav Rokovský – křídlovka, Zdeněk Kořínek – klarinet, Antonín Laichter – trombon. Dnes již těžko vzpomenout, kdo z nich se zapojil ještě ve válce a kdo až v poválečné historii „Hudby mladých“, jako např. bratři Josef a Jan Chmelařovi.

Konečně přichází konec války. Radost je veliká. V Pulicích u Koubků se intenzivně zkouší, Meisner mobilizuje i svoje staré

muzikanty, přes válku nečinné. Zatím trvá stanné právo a zákaz nočního vycházení. Ještě dnes se zachvěji, když si vzpomenu, jak jsme byli tehdy zbytečně lehkomyšní. Kdybychom šli aspoň z Pulic polemi potichu domů. Ani to ne. Celá parta Mělčanáků před Huškovými na silnici hlasitě řešila situaci na frontě. Němci byli sice zalezlí v kasárnách, ale co kdyby...

Přišla chvíle, kdy celá velká Meisnerova kapela, snad 35 – 40 lidí „vyrukovala“ na náměstí v Dobrušce. Jezdí kolony Němců - tům nehrajeme, potom Rudá armáda. Obrovské nadšení, mávání, hrajeme, vítáme osvoboditele. Mezitím opozdilá německá kolona - nehrajem. Zuřivý SSman pálí do rudé vlajky v Solnické ulici. Už se neperou, všichni jsou rádi, že to mají za sebou. Hrajeme v místě před dnešní cukrárnou, tj. na místě radnice, kde jsou schody.

O několik dní později se koná v Dobrušce slavnost. Všechny spolky, jednotka Rudé armády i naše kapela je vidět na dobovém snímku, pořízeném p. Ouřadou z jeho balkonu.

Sovětská agrese v roce 1968

Podepisování protestu proti okupaci v Dobrušce

Čtyřicet let komunistického režimu nebylo monotónních. Vedle období skutečně krutých represí, mezi nimiž vynikala zejména léta 1948 – 1954, byla i období relativně mírnější, léta, která dovozovala vydechnout. Dobou nejvýraznějšího uvolnění byla především léta šedesátá.

Ve společnosti se vytvořila atmosféra, která byla velmi příznivá pro rozvoj kultury, a to nejen profesionální, ale i amatérských kulturních a uměleckých aktivit. Také v Podorlicku vznikla a aktivizovala se celá řada spolků, v nichž měli lidé možnost (poprvé od roku 1948) svobodně naplňovat své kulturní zájmy a společenské aktivity. V profesionální kultuře pak vznikla díla, která se stala trvalou součástí našeho národního kulturního bohatství.

Vyvrcholením tohoto úsilí po svobodě se stal rok 1968. Nástup nového vedení KSČ v čele s Alexandrem Duběčkem, odchod starých zkorumpovaných „kádrů“ a odsouzení zločinů let minulých – to všechno byly momenty, které vedly k prudké aktivizaci politického a společenského života. Na vývoji společnosti se začal podílet stále větší okruh lidí. Tehdejší brežněvovský Sovětský svaz nesl vývoj v Československu se stále větší nelibostí, až se nakonec rozhodl ukončit jej vojenskou agresí, na níž se podílely i armády Polska, Maďarska, Bulharska a tehdejší Německé demokratické republiky. Za pomoci hrubého ozbrojeného násilí byl demokratický vývoj v naší vlasti zastaven a společnost vrácena zpět do hluboké totality.

Šedesátá léta a jejich reformy se projeví i u nás v Podorlicku. Došlo k nebývalému rozvoji kulturních aktivit, zejména ochotnického divadla, začaly vznikat nové vlastivědné spolky (např. v Rychnově nad Kněžnou a v Dobrušce), které připomínaly slavnou národní minulost. Na společenských aktivitách se podílely všechny generace, ale zejména mladí lidé.

Vojenská agrese 21. srpna 1968 znamenala počátek konce všech těchto aktivit. Následovala doba šedivé „normalizace“, která přinesla úpadek kulturního a společenského života a pro mnohé i výpovědi ze zaměstnání, spojené s celou řadou dalších perzekucí, které se dotýkaly i rodinných příslušníků.

Vojenská agrese 21. srpna 1968 byla posledním (alespoň doufejme) ozbrojeným aktem na území našeho státu. Vojenské jednotky projížděly i Podorlickem. Šlo zejména o sovětskou a polskou armádu. Dezorientovaní a nic nechápající vojáci byli překvapeni nepřátelským a opovržením neskrývajícím chováním našich obyvatel, kteří jim vysvětlovali, o čem v naší zemi vlastně šlo. Smutek a bezmocný vztek se staly dominujícími pocity lidí i v tomto koutě české země...

Hlasy doby

Vrácení sovětského vyznamenání

Já, voják Československé lidové armády a člen Komunistické strany Československa od roku 1942, partyzán a

bojovník proti fašismu, který byl za svoji činnost v období německé okupace odsouzen in contumatio k trestu smrti, odmítám sovětské vyznamenání „Za vítězství nad Germány“, udělené mi Nejvyšším sovětem SSSR jako protest proti bezdůvodné okupaci a porušení suverenity našeho státu vojsky Varšavské smlouvy.

Společně prolitá krev nás spojovala, ale prolitou krví pomocí vašich zbraní na našich vlastencích, ženách a dětech, se také vše smývá a končí.

(Dopis bývalého partyzána Jaromíra Pochobradského sovětskému velvyslanectví)

Srpen 1968 v Dobrušce

Do Dobrušky první den okupační vojska nepřijela. Jenom v 09,50 hod. byly pozorovány přelety těžkých leteckých svazů směrem k hranicím. Pouze do Nového Města nad Metují dorazil polský tankový prapor. Jel jsem se tam navečer 21. 8. také podívat a v rozhovoru s polskými vojáky jsem jen zjišťoval jejich údiv nad naším rozhořčením. Všichni byli opravdově přesvědčeni, že jsou zde pouze na cvičení. Chovali se velice slušně a rádi se dávali fotografovat.

Do rána 22. 8. byly v Dobrušce všechny hlavní ulice pomalovány nápisy, které sice déšť značně poničil, ale lidé brzo obnovili. Ráno o půl osmé byla u budovy MěstNV zahájena podpisová akce za odchod okupantů a okamžité osvobození internovaných, kterou během tohoto dne podepsalo 2364 občanů. U podpisových archů jsme se střídali s Dr. Hladkým, ředitelem muzea a Josefem Machem, tajemníkem ZK JAS, i s Václavem Vejrem, vedoucím stavebního odboru MěstNV a ještě s několika dalšími.

Okupanti vjeli do města ve 12,40 hod. směrem od Provoze. Dobruškou projížděl sovětský vojenský týl, který tvořila kolona 130 aut starého typu, z toho dva automobily vojenských kurev. Kolonu se podařilo dvakrát roztrhnout. Auta lidé pomalovali nápisy, poplivali a polepili letáky.

Podle zmatených zpráv stála u Bačetína mohutná kolona asi 80 sovětských tanků. Avšak do večera městem nic neprojelo, mimo osobního auta s důstojníky.

Dne 22. 8. byl v Praze zahájen mimořádný sjezd KSČ. Z Dobrušky se sjezdu zúčastnili delegáti Antonín Štěpán a Vašíčková.

23. 8. byla v Dobrušce zahájena další podpisová akce Za neutralitu Československa, kde rezoluci podepsalo 1157 občanů. I jednotlivé dobrušské závody odeslaly vlastní rezoluce. Od 12 do 13 hodin probíhala v celém státě protestní generální stávka za odchod okupantů. 23. 8. občané také přejmenovali dosavadní ulici Rudé armády na ulici arm. gen. Ludvíka Svobody, Stalingradskou třídu na Dubčkovu a ulici Václava Noska na Ulici Čestmíra Císaře. Toto lidové rozhodnutí však bylo později zrušeno. Dne 24. 8. byly podle pokynů rozhlasu odstraněny všechny silniční ukazatele, aby se cizím vojskům ztížila orientace.

(Václav Matouš, Kronika rodu Matoušů)

Použité prameny:

a) Archivní (originály jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Rychnově n. Kn., jejich překlady a přepisy tamtéž a muezu v Dobrušce):

- *Alligerova kronika Neratova*
- *Hušák-Cháborský Jidřich, Čtyři roky mého života a moje cesta kolem světa*
- *Kronika Jana Jánského z Opočna 1739 – 1839*
- *Křečkova kronika I., II., 1721 – 1857*
- *Paměti Václava Viravského 1829 – 1866*
- *Pamětní kniha děkanství dobrušského 1946 – 1926*
- *Pamětní kniha dobřanské lokálie*
- *Pamětní kniha fary v Opočně založená 1838*
- *Pamětní kniha Jana Hoňka I., 1835 – 1879*
- *Právní manuál města Dobrušky I. 1625 – 1632*
- *Právní manuál města Dobrušky II. 1640 – 1648*
- *Právní manuál města Dobrušky IV. 1702 – 1788*
- *Purkrechtní kniha města Dobrušky I. 1561 – 1647*
- *Purkrechtní kniha města Dobrušky II. 1604 – 1765*
- *Purkrechtní kniha vsi Křovic 1587 – 1738*
- *Zápisy cechu ševcovského 1724 – 1872 v Dobrušce, tzv. Petrova kronika*
- *Zápisy Ondřeje Lukavského, učitele ve Skuhrově 1737 – 1774*

b) Tištěné:

- *Bartošek z Drahonice, Kronika, in: Ze zpráv a kronik doby husitské, Praha 1981*
- *Karel IV., Vlastní životopis, in: Kroniky z doby Karla IV., Praha 1987*
- *Kosmova kronika česká, Praha 1972*
- *Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi, družiníku krále Václava IV., in: Ze zpráv a kronik doby husitské, Praha 1981*
- *Zbraslavská kronika, Praha 1976*

c) Ostatní:

- *Sdělení rodin*
- *Soukromé paměti*
- *Vzpomínky pamětníků*

Obsah:

1. díl:

Války a boje v předhistorickém období.....1

Středověk.....3

Husitské války.....14

Třicetiletá válka.....17

2. díl:

Selské rebelie.....29

Války 18. století.....36

Napoleonské války.....50

Prusko-rakouská válka 1866.....56

3. díl:

První světová válka.....65

Druhá světová válka a boj proti fašismu.....72

Sovětská agrese v roce 1968.....83